

3.3. 2023 m. ESTT prejudiciniai sprendimai pagal Lietuvos teismų perduotus klausimus

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės institutas

Dr. Vitalija Tamavičiūtė

E. paštas v.tamaviciute@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-15

Santrauka. Šiame straipsnyje analizuojamos 2023 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) išnagrinėtos bylos, kurias vadovaudamiesi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnyje įtvirtintu Europos Sąjungos ir nacionaliniu teismų bendradarbiavimo institutu inicijavo Lietuvos teismai. Iš dešimties per šį laikotarpį ESTT išnagrinėtų bylų, penkiose prašymus pateikė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, keturiose Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir kartą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikė Vilniaus apygardos administracinis teismas.

Minėti nacionaliniai teismai pateiktuose prašymuose priimti prejudicinį sprendimą siekė išaiškinimų dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais ir šių sąlygų panaikinimo pasekmių, dėl pabėgėlio statuso suteikimo remiantis prašytojui priskiriamomis politinėmis pažiūromis, dėl galimybės naudoti kriminalinės žvalgybos metu gautus duomenis korupcinio pobūdžio tarnybinių nusižengimų tyrimui, dėl galimybės taikyti administracines baudas duomenų valdytojams pagal Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą nesant jų kaltės, dėl nacionalinių institucijų ir teismų kompetencijos apimties taikant Europos pavidėjimo pažymėjimą ir Europos vykdomojo rašto pažymėjimą, dėl automatiško asmenų įtraukimo į Nepatikimų tiekėjų sąrašą viešųjų pirkimų procedūrose ir kt. Tai, kad Lietuvos nacionalinių teismų keltos problemos ir prašyti išaiškinti klausimai buvo sudėtingi, liudija ir aplinkybė, kad net devyniose iš dešimties jų prašymu ESTT nagrinėtų bylų buvo pasitelkti išvadas teikę generaliniai advokatai, o vieną iš bylų nagrinėjo ESTT Didžioji kolegija.

Straipsnio tikslas – taikant aprašomąjį ir bylų analizės metodus įvertinti, kokias Lietuvos teisės tobulinimo sritis 2023 m. identifیکavo ESTT.

Reikšminiai žodžiai: Lietuvos teismų prašymai priimti prejudicinius sprendimus; Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 str.; nesąžiningos sąlygos sutartyse su vartotojais; politinės pažiūros; Nepatikimų tiekėjų sąrašas; geležinkelių infrastruktūros pajėgumai; Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas; duomenų valdytojo atsakomybė.

Įvadas

Lietuvos teismų prašymu šiemet Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau – ESTT)

priėmė dešimt prejudicinių sprendimų. Kaip ir ankstesniais metais, aktyviausiai Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 267 straipsnyje įtvirtintu Europos Sąjungos ir nacionaliniu teismų bendradarbiavimo institutu naudojosi aukščiausios instancijos bendrosios kompetencijos ir administracinės justicijos teismai. Iš dešimties 2023 metais ESTT išnagrinėtų bylų, penkiose prašymus pateikė Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (toliau – LVAT), keturiose – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT). Džiugu, kad šį instrumentą „atranda“ ir žemesnės instancijos teismai: štai Vilniaus apygardos administracinio teismo (toliau – VAAT) prašyme pateiktiems klausimams, susijusiems su Bendrajame duomenų apsaugos reglamente (toliau – BDAR) vartojamų sąvokų „duomenų valdytojas“, „bendri duomenų valdytojai“, „duomenų tvarkymas“ ir duomenų valdytojo kaltės būtinumo skiriant administracines baudas už BDAR pažeidimus, atsakyti prirėikė net ESTT Didžiosios kolegijos.

Pirmojoje straipsnio dalyje nagrinėjami prašymus pateikusiems teismams iškilę ES teisės aiškinimo ir taikymo klausimai. Išskyrus dvi bylas, kuriose nagrinėti nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais ir šių sąlygų panaikinimo pasekmių aiškinimo klausimai, likusios ESTT nagrinėtos bylos neturi bendrų problemų, todėl pristatomos chronologine seka pagal ESTT prejudicinių sprendimų priėmimo datą.

Antrojoje straipsnio dalyje analizuojami ESTT prejudiciniai sprendimai, kuriuose konstatuotas Lietuvos teisės aktų nesuderinamumas su ES teise, dėl kurių reikės keisti atitinkamus Lietuvos teisės aktus. Šiuose sprendimuose nagrinėta kriminalinės žvalgybos metu gautų duomenų naudojimo korupcinio pobūdžio tarnybinio nusižengimo tyrimui, geležinkelių infrastruktūros pajėgumų skyrimui taikomų prioriteto taisyklių ir tiekėjų automatinio įtraukimo į Nepatikimų tiekėjų sąrašą klausimai.

3.3.1. Europos Sąjungos teisės aiškinimo ir taikymo klausimai

3.3.1.1. Direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais aiškinimo klausimai

Dviejuose iš minėtų keturių ESTT pateiktų prašymų priimti prejudicinius sprendimus LAT prašė aiškinti Direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais¹ nuostatas.

a) Nesąžiningos sąlygos teisinių paslaugų sutartyse

2023 m. sausio 12 d. ESTT pateikė sprendimą byloje *D. V. prieš M. A.*² Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs LAT nagrinėjo ginčą tarp advokatės D. V. ir jos kliento M. A. (vartotojo) dėl skolos už advokatės suteiktas paslaugas pagal šalių sudarytas teisinių paslaugų teikimo sutartis priteisimo. Advokatės ir kliento sudarytose sutartyse buvo nurodytas advokatės teisinių

1 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos direktyva 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais, OL L 95, 1993, p. 29; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 15 sk., 2 t., p. 288, iš dalies pakeista 2011 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/83/ES, OL L 304, 2011, p. 64.

2 ESTT 2023 m. sausio 12 d. sprendimas byloje *D. V. prieš M. A.* Nr. C-395/21, ECLI:EU:C:2023:14.

paslaugų valandinis įkainis, kurio pagrindu turėjo būti apskaičiuotas advokatės honoraras, mokėtinas šias paslaugas suteikus, taip pat avansas.

Praėjus beveik vieneriems metams po sutarčių pasirašymo dienos advokatė pateikė klientui sąskaitas už visas per šį laikotarpį klientui suteiktas paslaugas. Klientas, nustebintas bendros paslaugų kainos, atsisakė sumokėti nurodytą sumą ir suabejojo sutarties sąlygų sąžiningumu. Bylą nagrinėjęs LAT kreipėsi į ESTT klausdamas, ar, pirma, advokato ir jo kliento sudaromoje sutartyje numatant sutarties sąlygą dėl kainos pakanka nurodyti advokatui mokamo valandinio honoraro dydį tam, kad būtų tenkinami minėtoje Direktyvoje įtvirtinti sutarties sąlygų aiškumo ir suprantamumo reikalavimai. Ir antra, jei paslaugų kainą nustatančios sutarties nuostatos būtų pripažintos nesąžiningomis, kokios būtų tokio pripažinimo pasekmės.

Išnagrinėjęs pirmąjį klausimą ESTT nurodė, kad sutarties sąlygų skaidrumo reikalavimas negali būti susiaurintas iki šių sąlygų suprantamumo formaliu ir gramatiniu aspektais. Vartotojas yra silpnesnė santykio šalis, todėl būtina įsitikinti, ar klientui (vartotojui) buvo suteikta visa informacija, galinti turėti įtakos jo sutartimi prisiimamų įsipareigojimų apimčiai ir padedanti jam įsivertinti savo įsipareigojimų finansines pasekmes. ESTT pabrėžė suprantąs, kad, atsižvelgiant į teisinių paslaugų pobūdį, neretai gali būti sunku ar net neįmanoma sutarties sudarymo metu tiksliai numatyti būsimų paslaugų apimčių (jos neretai priklauso nuo būsimų, nenumatomų ir nuo advokato valios nepriklausančių įvykių) ir atitinkamai informuoti klientą apie galutinę paslaugų kainą. Vis dėlto informacija, kurią advokatas privalo suteikti klientui (vartotojui), prieš šiam sudarant teisinių paslaugų sutartį, turi padėti klientui (vartotojui) priimti atsargų sprendimą ir suprasti, kad tokie nuo advokato valios nepriklausantys įvykiai yra galimi ir kad jie gali turėti įtakos teisinių paslaugų teikimo trukmei ir kainai. Atitinkamai, advokatas, atsižvelgdamas į konkrečios teisinių paslaugų sutarties dalyką ir pobūdį, naudodamasis savo profesine patirtimi, turi klientui (vartotojui) pateikti informaciją, padedančią jam *apytikriai* įsivertinti bendrą paslaugų kainą. Pavyzdžiui, advokatas gali klientui (vartotojui) pateikti minimalios paslaugų apimties prognozę, nurodyti atskiroms teisinių paslaugų dalims suteikti reikalingą minimalų valandų skaičių, informuoti apie aplinkybes, galinčias turėti įtakos paslaugų kainai, įsipareigoti atitinkamu periodišku teikti sąskaitas ir ataskaitas apie faktiškai sugaištą laiką, ir taip sumažinti neapibrėžtumą dėl galutinės mokėtinos sumos.

Vadovaudamasis aukščiau nurodytais kriterijais, ESTT konstatavo, kad nagrinėjamu atveju teisinių paslaugų sutarties sąlyga, pagal kurią paslaugų kaina nustatyta remiantis tik valandinio įkainio principu, jeigu prieš sudarant sutartį klientui (vartotojui) nebuvo pateikta jokia kita informacija, kuri jam būtų padėjusi priimti atsargų sprendimą ir suprasti ekonomines šios sutarties sudarymo pasekmes, neatitiko skaidrumo reikalavimų. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši ESTT išvada pagal Direktyvoje dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais pateiktą reguliavimą nereiškia, kad tokia sutarties nuostata automatiškai laikytina nesąžininga. Tokia pasekmė kyla iš aukštesnį nei Direktyvoje vartotojų apsaugos lygį numatančios Lietuvos nacionalinės teisės – Civilinio kodekso 6.228⁴ straipsnio 6 dalies. Atitinkamai, tapo aktualu paaiškinti ir tokios sutarties

nuostatos pripažinimo nesąžininga pasekmes.

Tam tikros sutarties sąlygos pripažinimas nesąžininga, pasak ESTT, turi leisti atkurti teisinę ir faktinę padėtį, kurioje būtų vartotojas, jei nebūtų šios nesąžiningos sąlygos. Tačiau kaip turi būti atkurta padėtis, kuri būtų buvusi, yra nacionalinės teisės klausimas. Tai reiškia, kad nacionalinis teismas privalo įvertinti, ar panaikinus nesąžiningą sutarties sąlygą pagal nacionalinės teisės normas toliau vykdyti sutartį yra teisiškai įmanoma, ir konstatavęs, kad:

Pirma, toliau vykdyti sutartį yra teisiškai įmanoma, – teismas privalo netaikyti nesąžiningų sutarties sąlygų, kad jos nesukeltų privalomų pasekmių vartotojui, nebent pats vartotojas tam prieštarauja. Šiuo atveju sutartyje negalima atlikti jokių kitų pakeitimų, išskyrus tuos, kurie atsiranda dėl nesąžiningų sutarties sąlygų panaikinimo;

Antra, sutartis negali išlikti panaikinus nesąžiningą sąlygą, – teismas gali sutartį panaikinti. Tačiau, jei dėl visos sutarties panaikinimo vartotojui galėtų atsirasti ypač nepalankių pasekmių, – teismas įgyja teisę nesąžiningą sutarties nuostatą pakeisti dispozityviaja nacionalinės teisės nuostata arba kita bendru šalių susitarimu nustatyta nuostata, tačiau teismas neturi teisės savo nuožiūra pakeisti nesąžiningų sutarties sąlygų kitomis nuostatomis.

Byloje nagrinėjamu atveju pripažinus teisinių paslaugų sutarties sąlygą dėl kainos nesąžininga ir ją panaikinus, sutartis negalėtų išlikti. Tačiau tai, ESTT požiūriu, nedraudžia tokių sutarčių pripažinti negaliojančiomis, net jei dėl to paslaugą suteikęs verslininkas (šiuo atveju – advokatas) negautų jokio užmokesčio už savo paslaugas. Generalinio bylos advokato taiklia išvalga, „pagal direktyvą nereikalaujama „gelbėti“ sutarties nuo jos pripažinimo negaliojančia, kad nesąžiningą sutarties sąlygą ištraukęs verslininkas galėtų gauti atlyginimą“³. Tačiau priimdamas sprendimą pripažinti sutartį negaliojančia nacionalinis teismas turi įvertinti ir kitas tokio sprendimo pasekmes, t. y. ar dėl sutarties pripažinimo negaliojančia nekils kitų neigiamų pasekmių vartotojui. Pasak ESTT, negalima atmesti tikimybės, kad pripažinus teisinių paslaugų sutartį, pagal kurią paslaugos jau suteiktos, negaliojančia, vartotojas galimai atsidurtų teisiškai nesaugioje padėtyje, jei pagal nacionalinę teisę verslininkas galėtų reikalauti užmokesčio už šias paslaugas remdamasis kitu teisiniu pagrindu. Be to, sutartį pripažinus negaliojančia, galėtų kilti klausimų dėl pagal ją atliktų advokato veiksmų galiojimo ir veiksmingumo. Taigi, konstatavęs, kad, pripažinus teisinių paslaugų sutartį negaliojančia, vartotojas patirtų ypač nepalankių pasekmių, nacionalinis teismas, kaip minėta, galėtų sutarties sąlygą dėl kainos pakeisti dispozityviaja arba bendru šios sutarties šalių susitarimu taikoma nacionalinės teisės nuostata, pavyzdžiui, LR teisingumo ministro įsakymu patvirtintų rekomendacijų dėl priteistino užmokesčio už advokato teikiamą teisinę pagalbą (paslaugas)⁴ atitinkama nuostata. Tačiau prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas negali pats nustatyti, t. y. pateikti teisėjų kolegijos nuomonės dėl protingo užmokesčio už suteiktas

3 2022 m. rugsėjo 22 d. generalinio advokato M. Szpunar išvada byloje *D. V. prieš M. A.* Nr. C-395/21, ECLI:EU:C:2022:715, 66 punktą.

4 Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2004 m. balandžio 2 d. įsakymas Nr. 1R-85 „Dėl rekomendacijų dėl civilinėse bylose priteistino užmokesčio už advokato ar advokato padėjėjo teikiamą pagalbą maksimalaus dydžio patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 54-1845; TAR, 2015-03-19, Nr. 2015-03968.

paslaugas. Tokios teisės suteikimas nacionaliniams teismams, ESTT vertinimu, prisidėtų prie to, kad būtų panaikinamas Direktyva siekiamas atgrasomasis poveikis. Verslininkai būtų suinteresuoti ir toliau sutartyse naudoti nesąžiningas sąlygas žinodami, kad pripažinus jas negaliojančiomis nacionalinis teismas galės papildyti sutartį tiek, kiek būtina, kad apsaugotų ir jų interesus. Šis ESTT sprendimas iš esmės pakeitė iki jo priėmimo LAT formuotą praktiką, pagal kurią teismas, nagrinėdamas kliento (vartotojo) ir advokato ginčą dėl suteiktų paslaugų apmokėjimo, turėjo teisę nustatyti konkretų advokato suteiktų paslaugų vertės, laiko sąnaudų ir atlyginimo už paslaugas dydį taip, kad nebūtų paneigta advokato teisė gauti atlygį už suteiktas paslaugas. Bylą nagrinėjantis teismas iš bylos duomenų turėdavo nustatyti: 1) kokia apimtimi yra įvykdytas šalių susitarimas ir už kokias suteiktas teises paslaugas klientas su advokatu yra atsiskaitęs; 2) už kurias iš jų neatsiskaityta; 3) kiek advokato ir kliento sutartas paslaugų įkainis atitinka realiai advokato atliktus darbus (jų apimtį), nurodytą laiką, skirtą jiems atlikti, kasacinio teismo praktikoje suformuluotus advokato užmokesčio vertinimo kriterijus Advokatūros įstatymo 50 straipsnio 3 dalies ir CK 1.5 straipsnio sisteminio ryšio kontekste⁵. O ESTT eksplicitiškai tokią teismų teisę – nustatyti protingą užmokestį už paslaugas – paneigė manydamas, kad ji nesuderinama su atgrasomuoju Direktyvos poveikiu.

Kasacinis teismas 2023 m. balandžio 6 d. nutartimi⁶ pateikė teismams naujas gaires, kuriose skyrė ypatingą dėmesį klausimui, ar klientui buvo suteikta esminė su sutartimi susijusi informacija, padedanti jam priimti ekonomiškai pagrįstą sprendimą. Pasak teismo, jei tokia informacija nebuvo suteikta, atitinkama sutarties sąlyga turi būti pripažįstama nesąžininga. Kadangi teisinių paslaugų sutarčių sąlygos, apibrėžiančios paslaugų kainą, patenka į pagrindinio sutarties dalyko apibrėžimą, šias nuostatas pripažinus nesąžiningomis ir jas panaikinus sutarties išsaugojimas yra teisiškai neįmanomas, nebent to pageidautų pats vartotojas. Todėl atitinkama sutartis, priklausomai nuo faktinių aplinkybių, turėtų būti pripažįstama visa apimtimi ar iš dalies (pvz., tais atvejais, kai vartotojas už paslaugas iš dalies atsiskaitė avansiniu mokėjimu) negaliojančia, net jei tai reikštų, kad advokatas negaus atlygio už savo suteiktas paslaugas.

Vadovaudamiesi šiais kasacinio teismo išaiškinimais teismai jau yra priėmę sprendimų, kuriais advokatams nebuvo priteistas užmokestis už paslaugas, jei jie nesugebėjo įrodyti tinkamai įvykdę savo pareigą informuoti klientus, kad šie gebėtų bent apytikriai suvokti užsakomų paslaugų kainą⁷. Todėl advokatų bendruomenė turėtų įsivertinti šią riziką ir skirti daugiau dėmesio kliento informavimui sutarties sudarymo metu ir išsaugoti tai patvirtinančius įrodymus.

b) Nesąžiningos sąlygos kreditavimo paslaugų sutartyse

Sutarties sąlygos pripažinimo nesąžininga pasekmių klausimas buvo nagrinėtas ir

5 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-28-421/2016; 2018 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-171-684/2018.

6 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-168-421/2023.

7 Pvz., Kauno apygardos teismo 2023 m. gruodžio 28 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-1272-555/2023.

antrojoje byloje *R. A ir kt. prieš „Luminor Bank AS“*⁸. Prašymą pateikęs LAT nagrinėjo ginčą tarp banko ir Šveicarijos frankais paskolas paėmusių ar į Šveicarijos frankus eurais ir litais turėtas paskolas konvertavusių arba turėtas paskolas refinansavusių banko klientų. Dėl didelio lito nuvertėjimo Šveicarijos franko atžvilgiu grąžintina bankui paskolos suma beveik padvigubėjo, todėl klientai, manydami, kad kreditavimo paslaugų sutarčių nuostatos yra nesąžiningos, kreipėsi į teismą.

Pirmosios instancijos teismas ieškovų prašymus atmetė. O Lietuvos apeliacinis teismas, LAT įpareigotas iš naujo nagrinėti bylą, pripažino paskolų sutarčių sąlygas dėl valiutos nesąžiningomis ir paskolų sutarčių nuostatas pakeitė – paskolų valiutą iš Šveicarijos frankų į eurus pagal paskolų išdavimo dieną galiojusį valiutos keitimo kursą, o tose sutartyse nurodytą bazinę palūkanų normą iš LIBOR CHF į EURIBOR. Pasak teismo, toks sprendimas atitiko teisingumo, sąžiningumo, protingumo principus ir Direktyva dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais siekiamus tikslus.

Bankas nesutiko su tuo, kad paskolų sutarčių sąlygos dėl valiutos laikytinos nesąžiningomis. Jo nuomone, teismas neturėjo pagrindo keisti sutarčių nuostatas, nes Lietuvos teisės sistemoje nėra atitinkamų dispozityviųjų normų, kurios galėtų būti taikomos vietoje teismo nesąžiningomis pripažintų sutarčių nuostatų. Keitimas remiantis išimtinai teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais, pasak banko, prieštarauja Direktyvos nuostatomis.

Kasacinį skundą nagrinėjusiam LAT nekilo abejonų, kad paskolų sutarčių nuostatos dėl valiutos laikytinos nesąžiningomis. Tačiau jam kilo klausimų dėl sąlygų pripažinimo nesąžiningomis pasekmių, kai ieškovai prašo išsaugoti sutartis pakeičiant atitinkamas sutarčių sąlygas. Pirma, ar Direktyva draudžia nacionaliniam teismui tuo atveju, kai jis pripažįsta, kad sutartis negali toliau galioti panaikinus nesąžiningą sąlygą, o atitinkamas vartotojas išreiškia valią išsaugoti sutartį pakeičiant tokią sąlygą, spręsti dėl priemonių, kurių reikia imtis, kad būtų atkurta reali šios sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyra, prieš tai neįvertinus visos tos sutarties panaikinimo pasekmių. Antra, ar tokiu atveju turi reikšmės aplinkybė, ar teismas turi galimybę minėtą sąlygą pakeisti dispozityviaja nacionalinės teisės nuostata arba sutarties šalių bendru sutarimu taikoma nuostata.

ESTT nurodė, kad vertinimas, ar sutartis gali išlikti be atitinkamos nesąžiningos sąlygos, yra objektyvus, ir jį nacionalinis teismas turi atlikti atsižvelgdamas į nacionalinės teisės normas nepriklausomai nuo to, ar vartotojas išreiškė valią išlaikyti sutartį. Tada, kai taikant nacionalinės teisės nuostatas, sutartis negali išlikti panaikinus atitinkamą nesąžiningą sąlygą, kaip jau nurodyta prieš tai aptartoje byloje *D. V. prieš M. A.*, nedraudžiama sutartį panaikinti. Tik tuo atveju, jei dėl visos sutarties panaikinimo vartotojui kiltų *ypač žalingų* pasekmių (nebūtinai vien piniginio pobūdžio), nacionalinis teismas turi išimtinę galimybę panaikintą nesąžiningą sąlygą pakeisti dispozityviaja nacionalinės teisės nuostata arba bendru atitinkamos sutarties šalių susitarimu taikoma nuostata. Kai nėra jokios dispozityviosios nacionalinės teisės nuostatos ar sutarties šalių

8 ESTT 2023 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *R. A ir kt. prieš „Luminor Bank AS“* Nr. C-645/22, ECLI:EU:C:2023:774.

susitarimu taikytinos nuostatos ir kai dėl sutarties panaikinimo vartotojui kiltų ypač žalingų pasekmių, nacionalinis teismas turi imtis visų būtinų priemonių, kad apsaugotų vartotoją nuo tokių pasekmių, ir taip atkurtų realią sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą. Tokių priemonių sąrašas, pasak ESTT, nėra baigtinis. Tačiau Direktyvos 6 straipsnio 1 dalis draudžia pašalinti sutarties spragas, kurias lėmė joje esančių nesąžiningų sąlygų panaikinimas, remiantis vien bendro pobūdžio nacionalinėmis nuostatomis, kuriose numatytas poveikis, kylantis iš teisingumo principo ar nusistovėjusių papročių, ir kurios nėra nei dispozityviosios nuostatos, nei sutarties šalių bendru susitarimu taikomos nuostatos.

Nagrinėjamoje byloje nacionalinis teismas, patenkindamas ieškovų reikalavimą ir pakeisdamas sutartis, prieš tai neįvertinęs galimų minėtų sutarčių panaikinimo pasekmių ieškovams, nesilaikė Direktyvos reikalavimų. Direktyvos 6 straipsnio 1 dalis draudžia nacionaliniam teismui spręsti dėl priemonių, kurių reikia imtis, kad būtų atkurta reali šios sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, prieš tai neįvertinus visos tos sutarties panaikinimo pasekmių, net jeigu jis turi galimybę minėtą sąlygą pakeisti dispozityviaja nacionalinės teisės nuostata arba šalių bendru sutarimu taikoma nuostata.

Šis ESTT sprendimas leis patikslinti kasacinio teismo formuojamą praktiką dėl sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis pasekmių, aiškiai suformuluojant tiek nacionaliniams teismams šiais atvejais tenkančias pareigas ir jų veiksmų eiliškumą, tiek ir nustatant jų diskrecijos ribas pildyti sutarties spragas, atsirandančias dėl nesąžiningų nuostatų panaikinimo, savo nuožiūra.

c) Pabėgėlio statuso pripažinimas: sąvoka „politinės pažiūros“

2023 m. sausio 12 d. ESTT pateikė sprendimą byloje *P. I. prieš Migracijos departamentą*⁹, kuriame paaiškino kaip turi būti suprantamos politinės pažiūros, kuriomis grindžiamas prašymas suteikti pabėgėlio statusą.

Pagrindinėje byloje pareiškėjas P. I. skundė Migracijos departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (toliau – Migracijos departamentas) sprendimą atmesti jo prieglobsčio prašymą. Minėtame prašyme pareiškėjas, be kita ko, nurodė, kad 2010 m. pareiškėjo įmonė sudarė su įmone, priklausančia su valdžios sluoksniais ir žvalgyba susijusiam asmeniui M. V., akcijų pirkimo–pardavimo sutartį ir pervedė jai 690 000 USD, tačiau vėliau paprašė pinigų grąžinti, nes kontrahentas neperleido akcijų, už kurias buvo sumokėta. 2015 m. spalio–lapkričio mėnesiais per ikiteisminį tyrimą baudžiamojoje byloje, kurią inicijavo įmonės, su kuria jis sudarė sutartį, savininkas, prieš pareiškėją imtasi aktyvių veiksmų; dėl šios priežasties 2015 m. gruodį jis nepalankiomis sąlygomis atsisakė didžiosios dalies savo projekto ir jo įmonės kontrolę perėmė kitiems dviem asmenims priklausančios įmonės. 2016 m. sausio mėn. baudžiamoji byla buvo nutraukta. Pareiškėjui pabandžius nuo neteisėto įmonės užgrobimo gintis teismuose, 2016 m. balandžio mėn. su jo įmonės naujaisiais savininkais susijęs asmuo davė parodymus prieš jį ir ikiteisminis tyrimas buvo atnaujintas, priimti nutarimai patraukti pareiškėją kaltinamuoju ir suimti, bei

⁹ ESTT 2023 m. sausio 12 d. sprendimas byloje *P. I. prieš Migracijos departamentą* Nr. C-280/21, ECLI:EU:C:2023:13.

pareiškėjas neteko likusios projekto dalies. Pareiškėjo nuomone, nors jis ir nedalyvauja politikoje, tačiau, dalyvaudamas versle, nenusileido su valdžia artimai susijusiems asmenims, nusprendusiems perimti ir išgrobstyti jo įmonę ir tuo tikslu inicijavusiems prieš jį sufabrikuotą bylą, todėl jam gresia baudžiamasis persekiojimas dėl politinių įsitikinimų. Pareiškėjas teigė neturįs galimybes apginti savo nuosavybės teisių, o jo laisvei, saugumui ir gyvybei gresia pavojus.

Migracijos departamento vertinimu, pareiškėjo skunde nurodyti faktai ir įrodymai nepagrindžia pareiškėjui gresiančio persekiojimo dėl politinių įsitikinimų tikimybės. Nesutikdamas su Migracijos departamento išvada, pareiškėjas ją apskundė. Pareiškėjo nuomone, Migracijos departamentas netinkamai aiškino Direktyvos 2011/95/ES¹⁰ 10 straipsnio sąvoką „politinės pažiūros“: kai persekiojimo veiksmai arba apsaugos nuo tokių veiksmų nebuvimas yra susiję (kaip nagrinėjamu atveju) ne su tradiciškai suprantama „politine veikla“ ar viešai deklaruojamomis politinėmis idėjomis, o su pareiškėjo pasipriešinimu, įvykdytu realiais veiksmais, neteisėtai veikiančiai grupei, kuri daro įtaką valstybei per korupciją ir susidorojimą su pareiškėju vykdo pasitelkdama valstybės aparatą ir nuo kurio dėl valstybėje išsikerojusios korupcijos nėra įmanoma teisėtai apsiginti, šis pasipriešinimas patenka į „politinių pažiūrų“ pagal minėtą Direktyvos straipsnį sąvoką kaip „priskiriamos politinės pažiūros“. Pareiškėjui inkriminuojama nusikalstama veika (turto prievartavimas siekiant ypač didelės vertės svetimo turto įsigijimo) iš tiesų yra tarp verslo subjektų kilęs turtinis ginčas.

Bylą nagrinėjęs LVAT nurodė, kad pagal prieglobsčio srities nacionalinės teisės aktus baudžiamasis persekiojimas ar baudimas yra laikomas persekiojimu, jeigu yra neproporcingas ar diskriminacinis. LVAT nuomone, tikėtina, kad baudžiamoji byla prieš pareiškėją buvo „sufabrikuota“, todėl, jei P. I. grįžtų į savo kilmės šalį, kiltų pavojus, kad jis bus toliau persekiojamas. Šiame kontekste LVAT nusprendė pateikti ESTT prejudicinį klausimą, ar sąvoka „politinės pažiūros“ apima prieglobsčio prašytojo bandymus teisinėmis priemonėmis apginti savo asmeninius turtinius ir ekonominius interesus nuo neteisėtai veikiančių nevalstybinių subjektų, kai šie dėl su atitinkama valstybe palaikomų korupcinių ryšių prieš prašytoją pasitelkia jos teisėsaugą.

Šiame kontekste primintina, kad pabėgėlio statusas suteikiamas asmeniui, kuris dėl jo kilmės šalyje susiklosčiusių aplinkybių pagrįstai baiminasi „persekiojimo veiksmų“, kuriuos jo atžvilgiu atlieka „persekiojimo vykdytojai“, jeigu yra priežastinis ryšys tarp šių veiksmų arba apsaugos nuo jų nebuvimo ir bent vienos iš penkių Direktyvos 10 straipsnyje išvardintų persekiojimo priežasčių, tarp kurių yra ir „politinės pažiūros“. Pasak ESTT, sąvoka „politinės pažiūros“ turi būti aiškinama plačiai, be kita ko, atsižvelgiant į saviraiškos ir informacijos laisvę įtvirtinantį Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos (toliau – Chartija) 11 straipsnį. Sąvoka „politinės pažiūros“ apima bet kokias pažiūras, įsitikinimus ar tikėjimą, kurie nebūtinai yra tiesioginio politinio

10 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/95/ES dėl trečiųjų šalių piliečių ar asmenų be pilietybės priskyrimo prie tarptautinės apsaugos gavėjų, vienodo statuso pabėgėliams arba papildomą apsaugą galintiems gauti asmenims ir suteikiamos apsaugos pobūdžio reikalavimų (nauja redakcija), *OJ L 337, 20.12.2011, p. 9–26.*

pobūdžio, tačiau pasireiškia veiksmais ar neveikimu, kuriuos persekiojimo vykdytojai suvokia kaip patenkančius į su jais pačiais ar jų politika ir (arba) jų metodais susijusią sritį ir atspindinčius prieštaravimą ar pasipriešinimą jiems. Siekdamos nustatyti tokių pažiūrų egzistavimą ir priežastinį ryšį tarp jų ir persekiojimo veiksmų, kompetentingos valstybių narių institucijos, ESTT vertinimu, turi atsižvelgti į bendrą pabėgėlio statuso prašytojo kilmės šalies kontekstą politiniu, teisiniu, teismų, istoriniu ir sociokultūriniu aspektais. Tam tikrų pažiūrų, įsitikinimų ar tikėjimo, kurie nėra tiesioginio politinio pobūdžio, išreiškimas veiksmu ar neveikimu – atsižvelgiant į specifinį prašytojo kilmės šalies kontekstą – gali lemti tai, kad „persekiojimo vykdytojai“ tokioms pažiūroms, įsitikinimams ar tikėjimui priskirs „politinių pažiūrų“, kaip tai suprantama pagal šios Direktyvos 10 straipsnio 1 dalies e punktą ir 2 dalį, pobūdį. ESTT vertinimu, tas pats pasakytina apie pabėgėlio statuso prašytojo bandymus ginti savo interesus teisme reiškiant ieškinius prieš jį neteisėtai veikiantiems nevalstybiniais subjektams, kai šie subjektai dėl su valstybe palaikomų korupcinių ryšių gali prieš prašytoją pasitelkti jos teisėsaugą, net jeigu prašytojo ieškinys buvo grindžiamas jo asmeninių turtinių ir ekonominių interesų apsauga.

Taigi, „politinių pažiūrų“ kaip „konvencinės“ persekiojimo priežasties sąvoka neapsiriboją prieglobsčio prašytojo įsitikinimais, tikėjimu ar pažiūromis, tiesiogiai susijusiomis su politika, atsižvelgiant į tradicinę šio termino sampratą. Iš tiesų, siekiant nustatyti, ar prieglobsčio prašytojo veiksmai ar neveikimas laikytini „politinėmis pažiūromis“ Direktyvos 2011/85/ES 10 straipsnio prasme, atitinkamas reikšmingų teisinių ir faktinių aplinkybių vertinimas turi būti atliekamas atsižvelgiant į persekiojimo vykdytojų perspektyvą, t. y. ar prieglobsčio prašytojo veiksmus ar neveikimą persekiojimo vykdytojai konkrečiu atveju suvokia kaip prieštaravimą ar pasipriešinimą su jais pačiais ar jų politika ir (arba) jų metodais susijusioje srityje. Paties prieglobsčio prašytojo veiksmų ar neveikimo tikrieji tikslai ir motyvai lemiamos reikšmės neturi – net ir konkrečios asmeninės naudos siekiu pagrįstas prieglobsčio prašytojo elgesys savaime neeliminuoja galimybės jį kvalifikuoti kaip „politinių pažiūrų“ Direktyvos prasme išraišką, jei jam „politinių“ pobūdį priskiria persekiojimo vykdytojai. Siekiant deramai atskleisti persekiojimo vykdytojų vertinimo perspektyvą, būtina kompleksiskai įvertinti prieglobsčio prašytojo kilmės šalies kontekstą politiniu, teisiniu, teismų, istoriniu ir sociokultūriniu aspektais.

Vadovaudamasis ESTT pateiktu prejudiciniu sprendimu ir konstatavęs, kad Migracijos departamentas netinkamai aiškino politinių įsitikinimų kaip „konvencinės“ persekiojimo priežasties sąvoką, o tai galėjo nulemti neteisingą sprendimą dėl prieglobsčio pareiškėjui, LVAT priėmė sprendimą įpareigoti Migracijos departamentą iš naujo spręsti prieglobsčio suteikimo pareiškėjui klausimą¹¹. Galima konstatuoti, kad šio sprendimo poveikis bus platesnis nei Lietuvos teisėje, kadangi tai pirmasis tokio pobūdžio sprendimas Europos Sąjungoje, kuriuo pateikiamas „politinių įsitikinimų“ išaiškinimas dėl atvejų, kurie nėra tradiciniai „politinių įsitikinimų“ prasme.

11 Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2023 m. birželio 14 d. sprendimas byloje Nr. eA-1191-624-2023.

d) „Nepaprastosios aplinkybės“ kaip Europos vykdomojo rašto vykdymo sustabdymo pagrindas

2023 m. vasario 16 d. ESTT sprendime byloje *Lufthansa Technik AERO*¹² paaiškino valstybių narių diskrecijos ribas taikant Reglamente 805/2004¹³, pagal kurį išduodamas neginčytinų reikalavimų Europos vykdomasis raštas, numatytą vykdymo sustabdymo procedūrą.

Pagrindinėje byloje Vokietijos teismas priėmė įsakymą, kuriuo „Arik Air Ltd“ (toliau – „Arik Air“) buvo įpareigota sumokėti skolą „Lufthansa Technik AERO GmbH“ (toliau – „Lufthansa“), ir išdavė Europos vykdomąjį raštą bei Europos vykdomojo rašto pažymėjimą. Antstolis Lietuvoje šio pažymėjimo pagrindu areštavo „Arik Air“ priklausantį civilinį orlaivį. „Arik Air“ kreipėsi į Vokietijos teismą su prašymu panaikinti Europos vykdomojo rašto pažymėjimą ir nutraukti priverstinį išieškojimą motyvuodama tuo, kad jai nebuvo tinkamai įteikti procesiniai dokumentai ir dėl to ji praleido terminą pareikšti prieštaravimus. Vokietijos teismas nurodė „Arik Air“ priverstinį vykdymą stabdysiantis tik tuo atveju, jei „Arik Air“ sumokės teismo nurodyto dydžio užstatą, kadangi, pasak šio teismo, „Arik Air“ neįrodė, kad vykdomasis dokumentas buvo išduotas neteisėtai ir kad ji ne dėl savo kaltės praleido terminą pareikšti prieštaravimus.

Paraleliai „Arik Air“ kreipėsi į antstolį Lietuvoje prašydama sustabdyti vykdymo procesą. Su tuo antstolis nesutiko nurodydamas, kad Lietuvos nacionalinė teisė nenumato tokios sustabdymo galimybės. „Arik Air“ antstolio sprendimą apskundė teismui.

„Lufthansa“ kasacinį skundą nagrinėjęs LAT konstatavo neturįs informacijos, kad Vokietijos teismo reikalautas užstatas būtų sumokėtas, taip pat kad bylos šalys nesutaria dėl kilmės šalies teismuose vykstančių procesų reikšmės, apimties ir baigties perspektyvų: „Arik Air“ teigia, kad naudojasi apskundimo teise, o „Lufthansa“ teigia, kad skolininkė tik siekia vilkinti išieškojimo procesą. Šiame kontekste LAT nutarė sustabdyti procesą ir kreiptis į ESTT dėl prejudicinio sprendimo siekdama išsiaiškinti vykdančiosios šalies teismų ar kompetentingų institucijų diskrecijos spręsti dėl vykdymo proceso sustabdymo apimtį, taip pat tai, kokią kilmės valstybėje narėje vykstančio proceso kontrolę jis turėtų atlikti.

Pagal Reglamento 805/2004 23 straipsnio c punktą, kai skolininkas užginčijo Europos vykdomoju raštu pripažintą teismo sprendimą arba pateikė prašymą iš naujo svarstyti tą sprendimą arba kreipėsi dėl Europos vykdomojo rašto pažymėjimo ištaisymo arba panaikinimo, vykdančiosios valstybės narės teismas arba kompetentinga institucija skolininko prašymu gali sustabdyti vykdymo procesą esant nepaprastosioms aplinkybėms. Sąvoka „nepaprastosios aplinkybės“, pasak ESTT, laikytina autonomiška ES teisės sąvoka ir turi būti aiškinama vienodai visoje ES teritorijoje. Ši sąvoka neapsiriboja *force majeure* tipo situacijomis.

Atsižvelgiant į Reglamente numatytą kilmės valstybės narės ir vykdančiosios valstybės

12 ESTT 2023 m. vasario 16 d. sprendimas byloje *Lufthansa Technik AERO Alzey GmbH* Nr. C-393/21, ECLI:EU:C:2023:104.

13 2004 m. balandžio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 805/2004, sukuriantis neginčytinų reikalavimų Europos vykdomąjį raštą, OL L 143, 2004, p. 15; specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 7 t., p. 38.

narės teismų ir institucijų kompetencijos pasidalijimą, vykdančiosios valstybės narės teismai ar institucijos turi ribotą diskreciją vertinti aplinkybes, kuriomis remiantis galima patenkinti prašymą sustabdyti vykdymo procesą. Nagrinėdami tokį prašymą šie teismai ar institucijos, nustatę, kad kilmės valstybėje narėje yra paduotas skundas ar prašymas, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 805/2004 23 straipsnį, turi tik suderinti esamus interesus – t. y. kreditoriaus interesą nedelsiant įvykdyti teismo sprendimą dėl jo reikalavimo ir skolininko interesą išvengti ypač didelės ir nepataisomos žalos arba sunkiai atitaisomos žalos – tam, kad būtų nustatyta šiuo straipsniu siekiama teisinga pusiausvyra. Kaip ir generalinis advokatas¹⁴, ESTT pabrėžė, kad nagrinėdami prašymą teismai ar kompetentingos institucijos negali kaip nors, net ir *prima facie*, vertinti, ar kilmės valstybėje narėje paduotas skolininko skundas arba prašymas yra pagrįsti. Tačiau vykdančiosios valstybės narės teismas ar kompetentinga institucija gali reikalauti, kad kreditorius pateiktų garantiją kaip sąlygą, skirtą išimtinai apsauginio pobūdžio vykdymo priemonėms įgyvendinti.

Atskirai ESTT nurodė, kad tuo atveju, jei kilmės valstybės narės teismas priimtų sprendimą sustabdyti vykdymo procesą ir išduotų Reglamento 6 straipsnio 2 dalyje numatytą tai patvirtinantį pažymėjimą, vykdančiosios valstybės narės teismas privalėtų sustabdyti vykdančiojoje valstybėje pradėtą vykdymo procesą.

Konstatuotina, kad šis ESTT sprendimas patvirtino ribotą vykdančiosios valstybės narės institucijų kompetenciją vertinti aplinkybes, susijusias su pagrindiniu procesu, pabrėždamas abipusio pripažinimo ir pasitikėjimo principų svarbą Europos vykdomojo rašto instituto efektyvumui užtikrinti.

e) Europos paveldėjimo pažymėjimas ir iš nacionalinės teisės kylantys registravimo reikalavimai

Netikėtą ir Generalinio advokato siūlytai išvadai¹⁵ prieštaraujantį sprendimą ESTT priėmė nagrinėdamas bylą *R. J. R. prieš VĮ Registrų centrą*¹⁶ pagal LVAT prašyme pateiktą klausimą dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukeltų pasekmių.

Pagrindinėje byloje pareiškėjas R. J. R., gyvenantis Vokietijoje, mirus motinai, tuo metu taip pat gyvenusiai Vokietijoje, kaip vienintelis įpėdinis paveldėjo visą jos Vokietijoje ir Lietuvoje turėtą turtą. Vadovaujantis Reglamentu 650/2012¹⁷, kuriuo siekiama supaprastinti tarpvalstybines paveldėjimo bylas ir paveldėjimo procesą vykdyti tik vienoje Europos Sąjungos valstybėje narėje, paveldėjimui buvo taikoma Vokietijos teisė, nes čia buvo palikėjos paskutinė nuolatinė gyvenamoji vieta. Atitinkamai, Vokietijos teismas išdavė R. J. R. Europos paveldėjimo pažymėjimą. Lietuvoje

14 2022 m. spalio 22 d. generalinio advokato P. Pikamäe išvada byloje *Lufthansa Technik AERO Alzey GmbH* Nr. C-393/21, ECLI:EU:C:2022:820.

15 2022 m. liepos 14 d. generalinio advokato M. Szpunar išvada byloje *R. J. R. prieš VĮ Registrų centrą* Nr. C-354/21, ECLI:EU:C:2022:587.

16 ESTT 2023 m. kovo 9 d. sprendimas byloje *R. J. R. prieš VĮ Registrų centras* Nr. C-354/21, ECLI:EU:C:2023:184.

17 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo, OL L 201, 2012, p. 107.

esantis nekilnojamas turtas taip pat tapo Vokietijoje pradėtos paveldėjimo bylos dalimi. Tačiau pagal minėto reglamento 1 straipsnio 2 dalies l) punktą įrašas apie nuosavybės teisės pasikeitimą turėjo būti atliktas Lietuvos Nekilnojamojo turto registre pagal Lietuvos teisę.

VĮ Registrų centras atmetė R. J. R. prašymą įregistruoti jo nuosavybės teisę motyvuodamas tuo, kad Vokietijos išduotame Europos paveldėjimo pažymėjime nebuvo nurodyta Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto registro įstatyme (toliau – NTRĮ) numatytų duomenų, būtinų nekilnojamajam daiktui identifikuoti (adreso ir nekilnojamojo turto unikalaus numerio). Pažymėtina, kad minėti duomenys nebuvo nurodyti ne dėl klaidos ar aplaidumo. Vokietijos paveldėjimo teisėje galioja universalus palikėjo teisių perėmimo principas, todėl, esant tik vienam paveldėtojui, jam pereina visas palikėjui priklausęs turtas, ir jo sąrašas paveldėjimo pažymėjime nėra pateikiamas.

Šiame kontekste LVAT kilo klausimas, ar draudžiamos valstybės narės (nagrinėjamu atveju – Lietuvos) teisės normos, pagal kurias numatyta, kad prašymas įregistruoti nekilnojamąjį turtą šios valstybės narės nekilnojamojo turto registre gali būti atmestas, kai vienintelis šiam prašymui pagrįsti pateiktas dokumentas yra Europos paveldėjimo pažymėjimas, kuriame tas nekilnojamas turtas nėra nurodytas.

Šį klausimą nagrinėjęs generalinis advokatas manė, kad VĮ Registrų centrui nebuvo jokios teisėtos priežasties registravimo tikslais reikalauti papildomos informacijos. Pasak jo, ne turtą identifikavimas yra pagrindas pakeisti nekilnojamojo turto registraciją, o atitinkamo asmens paveldėtojo statusas. Atitinkamai konstatavus, kad Europos paveldėjimo pažymėjime asmuo yra nurodytas kaip vienintelis paveldėtojas, jis turėjo paveldėti visą palikėjai priklausiusį turtą – kompetentinga institucija tiesiog turėjo patikrinti, ar atitinkamas turtas priklausė palikėjai ir, jei taip, atlikti įrašą apie nuosavybės teisės pasikeitimą.

Tačiau, kaip jau minėta, ESTT nesivadovavo generalinio advokato pasiūlyta išvada. ESTT nuomone, VĮ Registrų centras turėjo teisę atsisakyti registruoti įrašą apie nuosavybės teisės pasikeitimą, jeigu nekilnojamas turtas nebuvo aiškiai įvardytas paveldėjimo teisės liudijime. Pasak ESTT, Lietuva turi teisę pati nustatyti, kokios informacijos jai reikia nekilnojamojo turto registracijai, kadangi Reglamente 650/2012 nekilnojamojo turto kadastro ir registro taisyklės nereglamentuojamos, t. y. jos priklauso valstybių narių kompetencijai. Sprendžiant dėl paveldėto nekilnojamojo turto, esančio Lietuvoje, registravimui keliamų teisinių reikalavimų, nėra reikšminga tai, kad pagal paveldėjimo santykiams taikytiną kitos ES valstybės narės teisę Europos paveldėjimo pažymėjimo adresatas yra vienintelis universalus įpėdinis. Todėl Vokietijos teismas privalėjo paveldėjimo teisės liudijimui naudoti Įgyvendinimo reglamento (ES) Nr. 1329/2014 V formą ir joje nurodyti nekilnojamąjį turtą, net jei yra tik vienas paveldėtojas.

Anksčiau tokią praktiką, kai paveldėjimo pažymėjime buvo prašoma nurodyti papildomą informaciją, Vokietijos teismai vertino kaip nesuderinamą su Vokietijos paveldėjimo teise¹⁸.

18 „OLG Miuncheno Aukščiausiojo Žemės Teismo 2017 m. rugsėjo 12 d. sprendimas Nr. 31 Wx 275/17“, OpenJur, <https://openjur.de/u/968399.html>.

Tačiau akivaizdu, kad dabar Vokietijos teismų atsisakymas įrašyti nekilnojamąjį turtą į Europos paveldėjimo pažymėjimą turėtų būti vertinamas kaip prieštaraujantis ES teisei, jei be šios informacijos vykdymo valstybėje narėje nebūtų galima veiksmingai vadovautis Europos paveldėjimo pažymėjimu. Todėl esant paveldėjimo ir nekilnojamojo turto registrų teisės skirtumams ES valstybėse narėse, kompetentingos institucijos, taip pat ir Lietuvos, bus priverstos bendradarbiauti, kad galėtų surinkti ir patikrinti informaciją, esančią kitos ES valstybės narės registruose¹⁹. Atitinkamai Lietuvos notariai, išduodantys Europos paveldėjimo pažymėjimus, turėtų atkreipti dėmesį į tai, kad jiems gali tekti šiuose dokumentuose pateikti ir papildomą informaciją, jei jos poreikį nulemtų vykdymo vietos valstybės narės registrų teisės normos.

f) Grynujų pinigų tvarkytojų pareigos užtikrinant euro banknotų autentiškumą ir tinkamumą apyvartai

2023 m. balandžio 20 d. ESTT byloje *Brink's Lithuania*²⁰ paaiškino, kad Europos Centrinio Banko (toliau – ECB) skelbiami automatizuoto euro banknotų tinkamumo apyvartai tikrinimo minimalūs standartai nėra taikomi grynujų pinigų tvarkytojams.

Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas nagrinėjant ginčą tarp UAB „Brink's Lithuania“ (toliau – „Brink's“) ir Lietuvos banko. Lietuvos bankas priėmė sprendimą, kuriuo įpareigojo „Brink's“ užtikrinti, kad jos naudojamais banknotų tvarkymo aparatais automatizuotai tikrinant eurų banknotus tinkamumo apyvartai tolerancijos lygis neviršytų 5 %. Šis sprendimas priimtas Lietuvos banko tarnautojams atlikus „Brink's“ Panevėžio skyriuje naudojamų banknotų tvarkymo aparatų, kuriais tikrinamas euro banknotų autentiškumas ir tinkamumas apyvartai, patikrinimą. Patikrinimo metu buvo nustatyta, kad naudojami aparatai net kelis kartus viršijo ECB Sprendimo ECB/2010/14²¹ 6 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą 5 % rodiklį, priskirdami netinkamus apyvartai banknotus tinkamiems. Ginčijamame sprendime pabrėžta, kad banknotų tvarkymo aparatų geba tikrinti eurų banknotų autentiškumą ir tinkamumą apyvartai priklauso ne tik nuo šių aparatų gamintojų, bet ir nuo jų naudotojų, t. y. grynujų pinigų tvarkytojų atliekamos techninės priežiūros. Vien to, kad šie aparatai naudojami išlaikant standartinius gamyklos nustatymus, kaip reikalaujama minėtame ECB sprendime, nepakanka.

„Brink's“ Lietuvos banko sprendimą apskundė teigdama, kad ECB sprendime įtvirtinti minimalūs standartai taikomi tik tikrinimo aparatų gamintojams.

Skundą nagrinėjusiam ir prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam LVAT kilo abejonių, ar automatizuoto tikrinimo minimalūs standartai turėtų būti taikomi grynujų pinigų tvarkytojams. Sprendimo ECB/2010/14 6 straipsnio 2 dalies nuostatos tekstas lietuvių kalba, skirtingai nei tekstas kai kuriomis kitomis ES kalbomis, reiškia, kad eurų banknotų tinkamumas

19 Reglamento 650/2012 66 straipsnis numato tokio bendradarbiavimo mechanizmą.

20 ESTT 2023 m. balandžio 20 d. sprendimas byloje *Brink's Lithuania* Nr. C-772/21, ECLI:EU:C:2023:305.

21 2010 m. rugsėjo 16 d. Europos Centrinio Banko sprendimas dėl eurų banknotų autentiškumo ir tinkamumo apyvartai tikrinimo bei pakartotinio išleidimo į apyvartą (ECB/2010/14) (2010/597/ES), OL L 267, 2010, p. 1, iš dalies pakeistas 2012 m. rugsėjo 7 d. Europos Centrinio Banko sprendimu (ECB/2012/19) (2012/507/ES), OL L 253, 2012, p. 19.

apyvartai automatizuotai turėtų būti tikrinamas laikantis ECB minimalių standartų. Tai reikėtų, kad šią pareigą privalantys vykdyti grynųjų pinigų tvarkytojai irgi turėtų laikytis šių standartų. Tačiau Sprendimo ECB/2012/19 3 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad ECB minimalūs standartai skirti tik banknotų tvarkymo aparatų gamintojams, be to, grynųjų pinigų tvarkytojai privalo aparatus naudoti išlaikydami standartinius gamyklos nustatymus. Galiausiai, minimalūs standartai skelbiami tik ECB interneto svetainėje, o ne *Europos Sąjungos oficialiajame leidinyje*. Todėl LVAT kilo abejonų, ar minimalūs standartai yra privalomi ir ar jais galima remtis kaip grynųjų pinigų tvarkytojui duotų privalomų nurodymų teisiniu pagrindu nepažeidžiant teisinio saugumo principo.

Išnagrinėjęs pateiktus prejudicinius klausimus ESTT nurodė, kad viena iš grynųjų pinigų tvarkytojų pareigų – tikrinti eurų banknotų autentiškumą ir tinkamumą apyvartai laikantis ECB sprendime nustatytos tvarkos. Toks tikrinimas turi būti atliekamas „sėkmingai testuotu banknotų tvarkymo aparatu laikantis minimalių standartų, kurie skelbiami ECB [internetu] svetainėje ir kartkartėmis iš dalies pakeičiami“. Remiantis suformuota jurisprudencija, vienoje iš ES teisės nuostatų kalbinių versijų vartojama gramatinė struktūra negali būti vienintelis šios nuostatos aiškinimo pagrindas ar dėl to įgyti prioriteto, palyginti su kitomis kalbinėmis versijomis. Kaip ir generalinė advokatė²², ESTT konstatavo, kad Sprendimo ECB/2010/14 6 straipsnio 2 dalimi nereikalaujama, kad grynųjų pinigų tvarkytojas, atliekantis automatizuotą eurų banknotų tinkamumo apyvartai tikrinimą, pats užtikrintų, kad automatizuotas tikrinimas būtų atliekamas laikantis šioje nuostatoje numatytų minimalių standartų. Atvirkščiai, tokių standartų turi laikytis gamintojai, jeigu jie nori, kad jų gaminamo aparato modelis būtų įtrauktas į ECB interneto svetainėje pateiktą sąrašą kaip tinkamas atitinkamo nominalo ir serijos banknotų tinkamumui apyvartai ir autentiškumui tikrinti. Tačiau grynųjų pinigų tvarkytojai privalo atlikti automatizuotą tinkamumo apyvartai tikrinimą ir taikyti jų naudojamų banknotų tvarkymo aparatų kontrolės procedūras. Šie įpareigojimai neišvengiamai reiškia, kad šie tvarkytojai privalo naudoti banknotų tvarkymo aparatus, kurie būtų tinkami šiam tikrinimui atlikti, ir ypač banknotams, kurie netinkami pakartotinai išleisti į apyvartą ar sugadinti, aptikti. Vadinasi, tvarkytojai turi įsitikinti, kad naudojami aparatai yra tokios veikimo, priežiūros ir nustatymų būklės, kuri yra tinkama eurų banknotų tinkamumo apyvartai tikrinimui atlikti. Atitinkamai grynųjų pinigų tvarkytojas, kurio banknotų tvarkymo aparatai neatitinka minimaliuose standartuose automatizuotam tikrinimui nustatyto 5 % tolerancijos lygio, negali atsisakyti vykdyti pagal Sprendimo ECB/2010/14 10 straipsnio 3 dalį po patikrinimo jo patalpose nacionalinio centrinio banko jam skirto nurodymo ištaisyti šią padėtį.

Taigi, ESTT sprendimu eliminavo neaiškumus, kylančius dėl ES teisės akto skirtingų kalbinių versijų tarpusavio nesuderinamumo, pateikdamas vieningą normos aiškinimą.

22 2022 m. gruodžio 15 d. generalinės advokatės L. Medina išvada byloje *Brinkš Lithuania* Nr. C-772/21, ECLI:EU:C:2022:1005.

g) Asmens duomenų apsauga: sąvokos „duomenų valdytojas“, „bendri duomenų valdytojai“, „duomenų tvarkymas“ ir administracinių baudų skyrimas duomenų valdytojams

COVID-19 pandemijos metu išpopuliarėjo įvairios mobiliosios programėlės, kurios leido vartotojams gauti pranešimus, kad jie (galimai) bendravo su koronavirusu sergančiais pacientais. Dėl savo pobūdžio vadinamosios COVID-19 programėlės kėlė daug privačių asmens duomenų apsaugos klausimų. *Nacionalinio visuomenės sveikatos centro*²³ byla suteikė galimybę ESTT panagrinėti vieną iš tokių atvejų ir pateikti papildomų paaiškinimų dėl sąvokų „duomenų valdytojas“, „bendri duomenų valdytojai“ ir „duomenų tvarkymas“, taip pat patikslinti, ar pagal BDAR²⁴ leidžiama skirti administracinę baudą duomenų valdytojui nesant jo kaltės, t. y. remiantis objektyviaja („griežtąja“) atsakomybe²⁵. Nors šiame ESTT sprendime nepaminėta „dirbtinio intelekto“ sąvoka, vis dėlto tai pirmas ESTT didžiosios kolegijos sprendimas, kuriame nagrinėjama teisinė atsakomybė už asmens duomenų naudojimą pasitelkiant dirbtinio intelekto įrankius.

Prašymas priimti prejudicinį sprendimą pateiktas nagrinėjant ginčą tarp Nacionalinio visuomenės sveikatos centro (toliau – NVSC) ir Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos (toliau – VDAI) dėl NVSC vaidmens kuriant ir padarant viešai prieinamą mobiliąją programėlę, kurią naudojant 2020 m. balandžio ir gegužės mėn. buvo renkami asmenų, kontaktavusių su COVID-19 užsikrėtusiais pacientais, asmens duomenys.

Sveikatos apsaugos ministerija pavedė NVSC įsigyti informacinę sistemą, skirtą su COVID-19 viruso nešiotojais sąlytį turėjusių asmenų duomenims registruoti ir stebėti epidemiologinės priežiūros tikslais. Asmuo, prisistatęs NVSC atstovu, elektroniniu laišku informavo įmonę UAB „IT sprendimai sėkmei“ (toliau – ITSS), kad ją atrinko sukurti mobiliąją programėlę. Kuriant šią mobiliąją programėlę buvo parengta privatumo politika, kurioje ITSS ir NVSC buvo abu nurodyti kaip duomenų valdytojai. Aptariamą mobiliąją programėlę buvo galima atsisiųsti iš internetinės parduotuvės *Google Play Store* ir iš *Apple App Store*. Programėlės veikimo metu beveik keturi tūkstančiai asmenų pasinaudojo šia programėle ir pateikė joje prašomus savo asmens duomenis: ID numerį, koordinates (platumos ir ilgumos), šalį, miestą, savivaldybę, pašto kodą, gatvės pavadinimą, namo numerį, vardą, pavardę, asmens kodą, telefono numerį ir adresą. Dėl finansavimo šiai programėlei įsigyti trūkumo NVSC jos įsigijimo procedūrą nutraukė.

Pradėjusi tyrimą dėl asmens duomenų tvarkymo VDAI nustatė, kad naudojant aptariamą mobiliąją programėlę buvo renkami asmens duomenys. Šie duomenys buvo teikiami atsakant į minėtoje programėleje užduodamus klausimus apie, be kita ko, atitinkamo asmens sveikatos

23 2023 m. gruodžio 5 d. ESTT sprendimas byloje *Nacionalinis visuomenės sveikatos centras* Nr. C-683/21, ECLI:EU:C:2023:949.

24 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas – BDAR).

25 2023 m. gegužės 4 d. generalinio advokato N. Emiliou išvada byloje *Nacionalinis visuomenės sveikatos centras* Nr. C-683/21, ECLI:EU:C:2023:376.

būklę ir jo izoliacijos sąlygų laikymąsi. Nustačiusi BDAR nuostatų pažeidimų tvarkant asmens duomenis, VDAI skyrė administracines baudas NVSC ir ITSS kaip bendriems duomenų valdytojams.

NVSC apskundė VDAI sprendimą teigdama, kad ITSS turėtų būti laikoma vienintele duomenų valdytoja. Savo ruožtu bendrovė ITSS teigė, kad veikė kaip duomenų tvarkytoja ir vykdė NVSC, kuris laikytinas vieninteliu duomenų valdytoju, nurodymus.

Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs VAAT pažymėjo, kad bendrovė ITSS sukūrė mobiliąją programėlę, o NVSC ją konsultavo dėl naudojant šią programėlę užduotinių klausimų turinio. NVSC ir bendrovė ITSS nebuvo sudariusios viešojo pirkimo sutarties. Be to, NVSC nesutiko ir nedavė leidimo padaryti šią programėlę viešai prieinamą įvairiose internetinėse parduotuvėse. Kuriant mobiliąją programėlę buvo siekiama įgyvendinti NVSC nustatytą tikslą, t. y. sukurti informacinės technologijos įrankį COVID-19 pandemijai suvaldyti, ir šiuo tikslu buvo numatyta tvarkyti asmens duomenis. Bendrovė ITSS tik siekė gauti atlygį už sukurtą produktą. Atitinkamai, bylą nagrinėjusiam VAAT kilo klausimų, kuriuos ESTT sugrupavo taip:

- 1) dėl „duomenų valdytojo“ sąvokos taikymo. Konkrečiai, ar subjektas, pavedęs įmonei sukurti mobiliąją IT programėlę, gali būti laikomas duomenų valdytoju, nors jis pats netvarkė asmens duomenų, nedavė aiškaus sutikimo atlikti konkrečių tokio tvarkymo veiksmų arba padaryti mobiliąją programėlę viešai prieinamą ir neįsigijo šios mobiliosios programėlės?
- 2) kada du subjektai gali būti laikomi bendrais duomenų tvarkytojais?
- 3) ar asmens duomenų naudojimas mobiliosios programėlės testavimo metu laikytinas duomenų tvarkymu?
- 4) ar duomenų valdytojui gali būti skiriama administracinė bauda pagal BDAR nesant jo kaltės?

Atsakydamas į pirmąją grupę klausimų ESTT išaiškino, kad visų pirma svarbu apibrėžti, kas yra laikytinas „duomenų valdytoju“. Pagal BDAR, bet kuris fizinis ar juridinis asmuo, kuris siekdamas savo tikslų daro įtaką asmens duomenų tvarkymui ir dėl to dalyvauja nustatant tokio tvarkymo tikslus ir būdus, gali būti laikomas duomenų valdytoju. Pasak ESTT, nebūtina, kad duomenų tvarkymo tikslai ir priemonės būtų nustatyti duomenų valdytojo raštu pateiktose gairėse ar nurodymuose arba kad duomenų valdytojas būtų oficialiai paskirtas. Todėl siekiant nustatyti, ar toks subjektas kaip NVSC gali būti laikomas duomenų valdytoju, būtina nustatyti, ar jis, siekdamas savo tikslų, iš tikrųjų darė įtaką šio tvarkymo tikslų ir priemonių nustatymui.

Nagrinėjamu atveju iš ESTT turimos bylos medžiagos matyti, kad sukurti nagrinėjamą mobiliąją programėlę užsakė NVSC siekdamas įgyvendinti jam nustatytą užduotį suvaldyti COVID-19 pandemiją naudojant IT įrankį. Šiuo tikslu NVSC numatė, kad bus tvarkomi nagrinėjamos mobiliosios programėlės naudotojų asmens duomenys; šioje programėlėje užduodami klausimai ir jų formuluotės buvo pritaikyti prie NVSC poreikių ir jam teko aktyvus vaidmuo juos nustatant. Taigi, NVSC iš tikrųjų dalyvavo nustatant duomenų tvarkymo tikslus ir priemones. Tačiau vien tai, kad aptariamoms mobiliosios programėlės privatumo politikoje NVSC buvo nurodytas kaip

duomenų valdytojas ir kad į šią programėlę buvo įtrauktos sąsajos su šiuo subjektu, galėtų būti laikoma reikšminga aplinkybe tik tuo atveju, jei būtų įrodyta, kad NVSC tiesiogiai ar numanomai pritarė šiai nuorodai ar šioms sąsajoms.

ESTT vertinimu, aplinkybės, kad pats NVSC netvarkė asmens duomenų, kad NVSC ir bendrovė ITSS nebuvo sudarę sutarties, kad NVSC neįsigijo mobiliosios programėlės ir kad nebuvo gautas NVSC leidimas platinti šią programėlę internetinėse parduotuvėse, nereiškia, kad jis negali būti laikomas „duomenų valdytoju“. Tačiau priminė, kad pagal BDAR, jei asmuo dalyvauja nustatant tvarkymo tikslus ir būdus, jis yra atsakingas ne tik už bet kokią savo paties atliekamą asmens duomenų tvarkymą, bet ir už tvarkymą, atliekamą jo vardu. Todėl ESTT konstatavo, kad NVSC, pavedęs ITSS sukurti mobiliąją IT programėlę ir prisidėjęs nustatant šia programėle atliekamo asmens duomenų tvarkymo tikslus ir priemones, gali būti laikomas duomenų valdytoju, kaip tai suprantama pagal šią nuostatą, net jei jis pats neatliko tokių duomenų tvarkymo veiksmų, nedavė aiškaus sutikimo atlikti konkrečių tokio tvarkymo veiksmų arba padaryti šią mobiliąją programėlę viešai prieinamą ir jos neįsigijo, nebent prieš padarant šią programėlę viešai prieinamą NVSC aiškiai išreiškė nepritarimą tokiam veiksmui ir jo nulemtam asmens duomenų tvarkymui.

Vertindamas, ar NVSC ir ITSS galėtų būti laikomi bendrais duomenų valdytojais, ESTT nurodė, kad norint du subjektus pripažinti bendrais duomenų valdytojais nereikia, kad jie būtų sudarę susitarimą dėl nagrinėjamų asmens duomenų tvarkymo tikslų ir priemonių nustatymo arba susitarimu nustatę bendro duomenų valdymo sąlygas. Šį pripažinimą lemia jau vien kelių subjektų dalyvavimas nustatant duomenų tvarkymo tikslus ir priemones. Dalyvavimas nustatant duomenų tvarkymo tikslus ir priemones gali būti įvairių formų ir jį gali lemti ir bendras dviejų ar daugiau subjektų sprendimas, taip pat sutampantys tokių subjektų sprendimai. Pastaruoju atveju minėti sprendimai turi papildyti vienas kitą, kad kiekvienas jų turėtų konkretų poveikį nustatant duomenų tvarkymo tikslus ir priemones.

Dėl asmens duomenų naudojimo mobiliosios programėlės testavimo metu ESTT konstatavo, kad duomenų tvarkymo požiūriu nėra skirtumo, ar asmens duomenys naudojami testavimo ar eksploataavimo etape – BDAR yra taikomas abiem atvejais, nebent tokie duomenys nuasmeninti taip, kad jų subjekto tapatybė negali arba nebegali būti nustatyta, arba tai yra netikri duomenys, nesusiję su jokių esamų fiziniu asmeniu.

Jei atsakymai į aukščiau nurodytus klausimus nuosekliai išplaukė iš ESTT jau suformuotos jurisprudencijos, tai atsakymas į paskutinįjį klausimą dėl administracinių baudų skyrimo duomenų valdytojams ESTT jurisprudencijoje buvo nagrinėjamas pirmą kartą. Pateiktame sprendime ESTT suformavo esmines taisykles.

- 1) ES valstybės narės neturi jokios diskrecijos nustatyti administracinių baudų taikymo pagal BDAR sąlygas, todėl neturėtų nacionalinėje teisėje nustatyti papildomų sąlygų, taip pat ir susijusių su kalte. BDAR tikslas yra užtikrinti nuoseklų ir aukšto lygio asmens duomenų apsaugą visoje ES. ESTT nuomone, tai reiškia, kad priežiūros institucijos turi turėti lygiaverčius įgaliojimus stebėti, kaip laikomasi BDAR, ir taikyti lygiavertes sankcijas. Leidimas

ES valstybėms narėms nustatyti papildomas administracinės baudos skyrimo sąlygas prieštarautų BDAR tikslui ir rizikuotų susilpninti administracinių baudų veiksmingumą ir atgrasantį poveikį.

- 2) Administracinė bauda duomenų valdytojui gali būti skirta tik tuo atveju, jei duomenų valdytojas šį pažeidimą padarė tyčia ar dėl aplaidumo. Tai yra būtina tokios baudos skyrimo sąlyga, tiesiogiai išplaukianti iš BDAR 83 straipsnyje įvardytų veiksmų, į kuriuos priežiūros institucijos privalo atsižvelgti. Duomenų valdytojas gali būti nubaustas už elgesį, patenkantį į BDAR taikymo sritį, jeigu negalėjo nežinoti apie savo veiksmų neteisėtumą, nesvarbu, ar jis suvokė, kad pažeidžia BDAR nuostatas. Jeigu duomenų valdytojas yra juridinis asmuo, nereikalaujama to juridinio asmens valdymo organo veiksmų ar net žinojimo.
- 3) Duomenų valdytojas atsako ir už asmens duomenų tvarkymo veiksmus, kuriuos jo vardu atlieka duomenų tvarkytojas, išskyrus atvejus, kai atlikdamas tokius veiksmus duomenų tvarkytojas tvarko duomenis savo tikslais arba tokiu būdu, kuris nesuderinamas su duomenų valdytojo nustatyta duomenų tvarkymo sistema ar tvarka, arba taip, kad negalima pagrįstai manyti, jog duomenų valdytojas tam pritarė.

3.3.2. Su Europos Sąjungos teise nesuderinamas nacionalinis teisinis reguliavimas

3.3.2.1. Kriminalinės žvalgybos metu gautų duomenų naudojimas korupcinio pobūdžio tarnybinio nusižengimo tyrimui

ESTT jau ne kartą savo jurisprudencijoje nagrinėjo teisėsaugos institucijų ir nacionalinio saugumo tarnybų teisės gauti asmenų bendravimo elektroninio ryšio priemonėmis duomenis ribas ir yra nustatęs konkrečias sąlygas tokiems duomenims gauti. Tačiau šį kartą ESTT buvo paprašyta paaiškinti tokių institucijų surinktų duomenų panaudojimo ir kitiems tikslams – nagrinėjamu atveju, tarnybinio nusižengimo tyrimui, – galimybes.

Pagrindinėje byloje Generalinė prokuratūra pradėjo tarnybinį tyrimą dėl A. G., ėjusio prokuroro pareigas, veiksmų, įtardama, kad jis, vadovaudamas ikiteisminiam tyrimui, neteisėtai teikė reikšmingą informaciją apie šį ikiteisminį tyrimą įtariamajam ir jo advokatui. Veika buvo įrodyta remiantis kriminalinės žvalgybos metu gauta informacija ir dviejų ikiteisminių tyrimų duomenimis, kurie patvirtino pareiškėjo pagrindinėje byloje ir jo vadovauto ikiteisminio tyrimo įtariamojo advokato bendravimą telefonu. Generalinis prokuroras paskyrė A. G. nuobaudą – atleidimą iš pareigų.

A. G. apskundė sprendimą teigdamas, kad kriminalinės žvalgybos tyrimo metu kriminalinės žvalgybos subjektų prieiga prie elektroninių ryšių srauto duomenų ir turinio yra toks didelis pagrindinių teisių suvaržymas, kad, atsižvelgiant į Direktyvos 2002/58²⁶ ir Chartijos nuostatas,

26 2002 m. liepos 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir

tokia prieiga gali būti suteikta tik siekiant kovoti su sunkiais nusikaltimais. Tačiau Kriminalinės žvalgybos įstatymo²⁷ 19 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad tokie duomenys gali būti naudojami tiriant ne tik sunkius nusikaltimus, bet ir korupcinio pobūdžio drausminius ar tarnybinius nusižengimus. Todėl kilo klausimas tiek dėl prieigos prie elektroninių ryšių paslaugų teikėjų saugomų duomenų kitais tikslais nei kova su sunkiais nusikaltimais ir didelės grėsmės visuomenės saugumui prevencija, tiek ir dėl šių duomenų panaudojimo tiriant korupcinio pobūdžio tarnybinius nusižengimus gavus tokią prieigą.

2023 m. rugsėjo 7 d. sprendime²⁸ ESTT konstatavo, kad tarnybinės bylos medžiagoje buvo elektroninių ryšių srauto ir vietos nustatymo duomenys, kuriuos pagal Elektroninių ryšių įstatymo 65 straipsnio 2 dalį, įgyvendinančią Direktyvos 2002/58 reikalavimus, elektroninių ryšių paslaugų teikėjai privalo saugoti siekiant kovoti su sunkiais nusikaltimais. Pagal Direktyvos 15 straipsnio 1 dalį valstybėms narėms leidžiama nustatyti joje įtvirtintos pagrindinės pareigos užtikrinti asmens duomenų konfidencialumą išimtis, jeigu toks ribojimas yra demokratinėje visuomenėje būtina, tinkama ir proporcinga priemonė, skirta apsaugoti nacionaliniam ir visuomenės saugumui bei gynybai arba užtikrinti nusikalstamų veikų ar neteisėto elektroninių ryšių sistemos naudojimo prevencijai, tyrimui, atskleidimui ar baudžiamajam persekiojimui už jas. Tikslų, galinčių pateisinti išimtis, sąrašas direktyvoje yra baigtinis ir tarp šių tikslų egzistuoja hierarchija. Prieigos prie asmens duomenų tikslo svarba turi viršyti saugojimą pateisinančio tikslo svarbą.

Pasak ESTT, tokie pat argumentai, kaip aptarti aukščiau, taikytini ir vėlesniam duomenų panaudojimui. Duomenys, saugomi ir pateikti kompetentingoms institucijoms siekiant kovoti su sunkiais nusikaltimais, negali būti perduoti kitoms institucijoms ir naudojami norint įgyvendinti tokius tikslus kaip nagrinėjamu atveju, t. y. kovoti su korupcinio pobūdžio tarnybiniais nusižengimais, kurie bendrojo intereso tikslų hierarchijoje yra ne tokie svarbūs kaip kovos su sunkiais nusikaltimais ir didelės grėsmės visuomenės saugumui prevencijos tikslai. Tokiu atveju prieigos prie saugomų duomenų suteikimas prieštarautų minėtai bendrojo intereso tikslų hierarchijai.

Taigi, Kriminalinės žvalgybos įstatyme nustatytas teisinis reguliavimas, leidžiantis prokurorui sutikus, atitinkamus duomenis naudoti drausminių ir tarnybinių nusižengimų tyrimui, laikytinas nesuderinamu su ES teise. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad toje pačioje Kriminalinės žvalgybos įstatymo 19 straipsnio 3 dalyje taip pat numatyta galimybė surinktus kriminalinės žvalgybos duomenis naudoti ir turto tyrimui pagal Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymą. Nors šis aspektas nebuvo ESTT pateikto išaiškinimo objektas, tačiau įvertinus ESTT pateiktas gaires, kad šie duomenys gali būti naudojami tik kovai su sunkiais nusikaltimais ir tik laikantis direktyvoje pateikto baigtinio išimčių sąrašo, manytina, kad ir šis kriminalinės žvalgybos

privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių), OL L 201, 2002, p. 37; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 13 sk., 29 t., p. 514.

27 Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 1226093.

28 ESTT 2023 m. rugsėjo 7 d. sprendimas byloje *A. G. prieš Lietuvos Respublikos generalinę prokuratūrą* Nr. C-162/22, ECLI:EU:C:2023:631.

surinktų duomenų panaudojimas galėtų būti kvestionuojamas. Todėl siūlytina atitinkamą Kriminalinės žvalgybos įstatymo nuostatą panaikinti visa apimtimi.

3.3.2.2. Geležinkelių infrastruktūros pajėgumų paskirstymas esant perpildytai infrastruktūrai

2023 m. rugsėjo 28 d. ESTT pateikė sprendimą byloje *Gargždų geležinkelis*²⁹, kuriame paaiškino Direktyvos 2012/34/ES, kuria sukuriama bendra geležinkelių erdvė³⁰, geležinkelių infrastruktūros pajėgumų paskirstymo taisykles, taip pat įvertino Lietuvos nacionalinėje teisėje įtvirtintą prioriteto taisyklę, taikomą paskirstant pajėgumus esant perpildytai infrastruktūrai.

Pagrindinėje byloje UAB „Gargždų geležinkelis“ (toliau – „Gargždų geležinkelis“) skundė Transporto saugos administracijos (toliau – TSA) direktoriaus sprendimą neskirti šiai įmonei pajėgumų, nes jie jau buvo paskirti kitai įmonei – AB „Lietuvos geležinkeliai“ Krovinių vežimo direkcijai (dabar – AB „LTG Cargo“) pritaikius Pajėgumų skyrimo taisyklėse³¹ įtvirtintą prioriteto taisyklę, taip pat Ryšių reguliavimo tarnybos direktoriaus sprendimą, kuriuo atmesta Gargždų geležinkelio teikta apeliacija dėl minėto TSA direktoriaus sprendimo.

Aiškumo dėlei pasakytina, kad geležinkelių infrastruktūra yra natūralus monopolis, kurį valdo įstatymu paskirtas infrastruktūros valdytojas, nagrinėjamu atveju – AB „LTG Infra“ (ginčijamų veiksmų atlikimo metu dar vadinta AB „Lietuvos geležinkeliai“ Geležinkelių infrastruktūros direkcija). Geležinkelių įmonės, norinčios vežti krovinius, turi prašyti prieigos prie šios infrastruktūros teikdamos paraiškas dėl pajėgumų skyrimo. O infrastruktūros valdytojas turi kiek įmanoma tenkinti visas pateiktas paraiškas ir jas suderinti vadovaudamasis teisės aktuose įtvirtintomis pirmumo taisyklėmis ir nediskriminuodamas.

Gargždų geležinkelis pateikė paraišką skirti geležinkelių infrastruktūros pajėgumus kroviniams vežti pagal 2019–2020 m. laikotarpio traukinių tvarkaraštį. TSA gautas paraiškas, taip pat ir Gargždų geležinkelio, pateikė vertinti infrastruktūros valdytojui. Išnagrinėjęs paraiškas, infrastruktūros valdytojas nurodė, kad nėra galimybės tvarkaraštyje nustatyti visų prašomų pajėgumų, nes kai kurios iš paraiškų nesuderinamos tarpusavyje ir konkuruoja dėl tų pačių pajėgumų, todėl infrastruktūra laikytina perpildyta. Gargždų geležinkelio nuomone, šis deklaruojamas perpildymas yra dirbtinis, nes paraiškos skirti pajėgumus tuo pačiu tvarkaraščiu buvo pateiktos dėl to paties krovinio. Infrastruktūros valdytojas nurodė negalįs tokio teiginio patvirtinti, kadangi paraiškose skirti pajėgumus apie planuojamus vežti krovinius informacija nepateikiama, taip pat nurodė negalėjęs skirti kitų alternatyvių pajėgumų, kadangi į tuos pačius pajėgumus pretendavęs kitas

29 ESTT 2023 m. rugsėjo 28 d. sprendimas byloje *UAB Gargždų geležinkelis* Nr. C-671/21, ECLI:EU:C:2023:709.

30 2012 m. lapkričio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/34/ES, kuriomis sukuriama bendra Europos geležinkelių erdvė, OL L 343, 2012, p. 32.

31 Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 611 „Dėl viešosios geležinkelių infrastruktūros pajėgumų skyrimo taisyklių patvirtinimo“ (*Valstybės žinios*, Nr. 83-3019, 2004) su pakeitimais, padarytais Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. balandžio 9 d. nutarimu Nr. 355 (TAR, Nr. 2018-6085, 2018), 28 punktą.

pareiškėjas atsisakė dalyvauti derinimo procedūroje. Tokiu atveju, kai suderinti konkuruojančių paraiškų nepavyksta ir infrastruktūra yra perpildyta, pajėgumai skiriami vadovaujantis prioriteto taisykle, pagal kurią pirmumas teikiamas pareiškėjui, naudosiančiam pajėgumus intensyviau.

Gargždų geležinkelio nuomone, minėta prioriteto taisyklė diskriminuoja į krovinių pervežimo rinką norinčius įeiti naujus žaidėjus rinkoje jau veikiančių ūkio subjektų atžvilgiu. Taikant šią taisyklę pajėgumai skiriami būtent rinkos senbuvei AB „LTG Cargo“. Tą patvirtino ir pačio Gargždų geležinkelio patirtis – jis teikė paraiškas vežti krovinius kasmet nuo 2017 m., o jo prašymai būdavo nuolat atmetami ir visi reikalingi pajėgumai, kad galėtų pervežti kliento krovinių, neskiriami.

VAAT Gargždų geležinkelio skundą atmetė. O LVAT kilo abejonių dėl nacionalinės prioriteto taisyklės suderinamumo su Direktyva 2012/34/ES.

Atsakydamas į LVAT pateiktus prejudicinius klausimus ESTT paaiškino, kad derinimo procedūra yra pagrindinė skirstant infrastruktūros pajėgumus, kai gaunamos tarpusavyje konkuruojančios paraiškos. Derinimo procedūros sėkmė neišvengiamai priklauso nuo to, kad ir infrastruktūros valdytojas, ir pareiškėjai aktyviai siektų tenkinančio sprendimo – infrastruktūros valdytojas šioje procedūroje nėra vien tarpininkas, siekiantis, kad konkuruojančias paraiškas pateikusios įmonės pačios susitartų, jam suteikiama teisė *spręsti* pareiškėjų ginčus. Jei derinimo procedūra iš esmės apsiriboja paprastu susirašinėjimu, nepasižyminčiu infrastruktūros valdytojo ir pareiškėjų aktyviu siekiu rasti tenkinantį sprendimą, kaip nutiko pagrindinėje byloje aptariamu atveju, Direktyvos reikalavimai nėra tenkinami. ESTT pabrėžė, kad paraišką pateikusios geležinkelio įmonės atsisakymas dalyvauti derinimo procedūroje yra aplinkybė, į kurią infrastruktūros valdytojas turi tinkamai atsižvelgti, t. y. spręsti atitinkamos įmonės nenaudai.

Paraiškų derinimo tikslais infrastruktūros valdytojas gali iš anksto (tinklo nuostatuose) paskelbti, pagal kokius pagrįstus, objektyvius ir nediskriminacinius kriterijus jis sudarys traukinių tvarkaraščius ir prireikus derins tarpusavyje nesuderinamas paraiškas. Tai padės užtikrinti didesnę proceso skaidrumą. Vežamų krovinių rūšis, tiek ESTT, tiek ir Generalinio advokato nuomone³², nėra svarbus veiksnys vykdant paraiškų derinimo procedūrą ir infrastruktūros valdytojas neprivalo tikrinti, ar konkuruojančias paraiškas pateikę pareiškėjai prašo skirti pajėgumus tiems patiems kroviniams vežti. Šiuo atveju teigtina, kad ESTT nepakankamai įsigilino į pateiktą klausimą: vežamų krovinių rūšis paprastai nėra svarbus veiksnys vertinant paraiškų suderinamumą, t. y. nėra svarbu, kokį konkrečiai krovinių ūkio subjektas veš skirtu tvarkaraštyje laiku. Tačiau šiuo atveju klausimo akcentas buvo kitas – Gargždų geležinkelis siekė parodyti, kad iš esmės nėra dviejų krovinių ir konkuruojančių paraiškų, abiem atvejais prašoma pajėgumų to paties kliento tam pačiam kroviniui vežti ir veš jį tas vežėjas, kuriam bus skirti pajėgumai. Kitaip tariant, rinkos senbuvis tikslingai dubliuoja Gargždų geležinkelio paraišką siekdamas dirbtinai sukurti perpildytos infrastruktūros įspūdį ir išprovokuoti pajėgumų skyrimą jam vadovaujantis prioriteto taisykle.

32 2023 m. kovo 16 d. generalinio advokato M. Campos Sánchез-Bordona išvada byloje *UAB Gargždų geležinkelis* Nr. C-671/21, ECLI:EU:C:2023:221.

Spręsdamas, ar infrastruktūros naudojimo intensyvumas gali būti prioriteto taisyklės pagrindas, ESTT priminė savo sprendimą *Komisija prieš Ispaniją* byloje³³, kurioje buvo konstatavęs, kad tinklo faktinio panaudojimo kriterijus, kaip infrastruktūros pajėgumų paskirstymo kriterijus, yra diskriminacinis, nes dėl jo taikymo, kai konkuruoja paraiškos dėl tos pačios geležinkelio linijos naudojimo tuo pačiu laiku arba kai tinklas yra perpildytas, įprastiniai naudotojai išsaugo pranašumą, o naujiems rinkos dalyviams galimybė naudotis patraukliausiomis traukinio linijomis užkertama. Minėtoje byloje pirmumo kriterijus buvo susijęs su veiksmingu geležinkelio infrastruktūros naudojimu praeityje, o pagrindinėje byloje nagrinėjamame nacionaliniame reglamentavime yra kriterijų, susijusių su planuojamu tinklo naudojimu. Sutikdamas su generalinio advokato vertinimu, ESTT nurodė, kad su tinklo naudojimo ateityje prognozėmis susijęs kriterijus taip pat gali būti diskriminacinis naujų dalyvių atžvilgiu būtent dėl to, kad tos prognozės grindžiamos naujausiais naudojimo duomenimis, o nauji dalyviai tokių duomenų pateikti negali. Net jeigu nevienodų sąlygų naujiems ir esamiems vežėjams sudarymas būtų pateisinamas remiantis kitu Direktyvos 2012/34/ES tikslu, pavyzdžiui, užtikrinti veiksmingesnį infrastruktūros naudojimą, kuriuo byloje rėmėsi Lietuvos Vyriausybė, norint pasiekti šį tikslą, visai nebūtina diskriminuoti. Pasak ESTT, Direktyva leidžia infrastruktūros valdytojui nustatyti, kokiomis sąlygomis atsižvelgiama į ankstesnį pajėgumų panaudojimą (52 str. 1 d.); infrastruktūros valdytojas gali rinkti rezervacijos mokesčių už paprašytus skirti, tačiau nepanaudotus pajėgumus, kad skatintų veiksmingai naudoti infrastruktūros pajėgumus (36 str.).

Atsižvelgdamas į minėtus argumentus ESTT nusprendė, kad planuojamu infrastruktūros pajėgumų naudojimu grindžiamas pirmumo kriterijus yra suderinamas su Direktyva 2012/34 tik tuo atveju, jeigu nustatomos garantijos, užtikrinančios, kad jis nebus taikomas naujų rinkos dalyvių nenaudai. Atitinkamos garantijos bylos nagrinėjimo metu nebuvo nustatytos. Generalinio advokato manymu, rinkos senbuvis prašydavo pajėgumų ir jais nesinaudodavo, o dėl planuoto veiksmingesnio infrastruktūros panaudojimo jo naudai būdavo taikoma prioriteto taisyklė³⁴.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos nacionalinėje teisėje įtvirtintas prioriteto taisyklės, taikomas paskirstant pajėgumus esant perpildytai infrastruktūrai, šiomet vertino ir Konkurencijos taryba. 2023 m. lapkričio 28 d. priimtame nutarime³⁵, kuriame be kita ko pasirėmė ir šiuo ESTT prejudiciniu sprendimu, Konkurencijos taryba konstatavo, kad Susisiekimo ministerija pažeidė Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies reikalavimus. Susisiekimo ministerijos įvardijamas tikslas užtikrinti efektyvų riboto valstybės išteklių panaudojimą negali pateisinti potencialius rinkos dalyvius diskriminuojančio teisinio reguliavimo nustatymo. Pasak Konkurencijos tarybos, jokie teisės aktai neįpareigojo Susisiekimo ministerijos, kurios priimtu teisės aktu šiuo metu įtvirtinamos pajėgumų paskirstymo prioriteto taisyklės, šių taisyklių

33 ESTT 2013 m. vasario 28 d. sprendimas byloje *Komisija prieš Ispaniją* Nr. C-483/10, EU:C:2013:114.

34 Generalinio advokato išvados 73 p. ir jame daroma nuoroda į Valstybės kontrolės išvadą apie tai, kad rinkos senbuvis neišnaudojo net 39 proc. jam skirtų pajėgumų.

35 Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2023 m. lapkričio 28 d. nutarimas Nr. IS-162(2023).

formuluoti taip, kad jos privilegijuotų rinkoje veikiančių vežėjų į rinką bandančių patekti vežėjų atžvilgiu. Susisiekimo ministerija nepaaiškino, kodėl efektyvaus viešosios geležinkelių infrastruktūros panaudojimo negalima užtikrinti kitomis priemonėmis, taip pat užmokesčiu už skirtus, tačiau nepanaudotus pajėgumus (reglamentavimas, leidęs atsisakyti skirtų pajėgumų likus bent 20 darbo dienų iki skirtų pajėgumų panaudojimo, nemokant užmokesčio už skirtus, bet nepanaudotus pajėgumus, buvo panaikintas tyrimo metu), kuris turėtų veikti kaip prevencinė priemonė, kad paraiškų teikimo metu nebūtų prašoma daugiau pajėgumų nei planuojama panaudoti.

Nors, Susisiekimo ministerijos teigimu, naujas dalyvis, ketinantis pradėti vykdyti krovinių vežimo geležinkelių transportu veiklą, teoriškai gali prašyti pajėgumų tokia pačia ar net didesniame skaičiuje maršrutų nei prašo rinkoje jau įsitvirtinęs vežėjas, vis dėlto, įvertinus tai, kad pagal prioriteto taisykles pareiškėjas turi realiai pagrįsti pasirengimą naudoti absoliučiai visus prašomus pajėgumus, akivaizdu, kad į rinką bandantis patekti naujas dalyvis neturės tiek riedmenų, darbuotojų ir sutarčių su klientais, kad galėtų užsakyti daugiau pajėgumų negu rinkoje jau veikiantis subjektas, kuris yra sukaupęs riedmenis, darbuotojus ir verslo kontaktus, nuolatinius klientus. Be to, į rinką norintis įeiti dalyvis turėtų prisiimti sutartinius įsipareigojimus tiek dėl riedmenų įsigijimo ar valdymo, tiek dėl darbuotojų įdarbinimo ir krovinių vežimo, ir iš jų kylančią finansinę riziką, net nežinodamas, ar gaus prieigą prie visos prašomos infrastruktūros, taigi, neturėdamas garantijų, kad apskritai galės pradėti vykdyti tokią veiklą.

Atitinkamai akivaizdu, kad prioriteto taisyklės privilegijuoja rinkos senbuvius ir sudaro sąlygas atsirasti skirtingoms konkurencijos sąlygoms. Net gavęs prieigą prie neperpildytos infrastruktūros, naujas vežėjas šių pajėgumų negalės panaudoti, jeigu jam nebus suteikta prieiga prie perpildytos geležinkelių infrastruktūros, kuriai gauti taikomos prioriteto taisyklės. Todėl potencialūs naujo vežėjo klientai turės dėl savo krovinio pervežimo kreiptis į rinkoje jau veikiančią vežėją, kurio naudai taikomos prioriteto taisyklės.

Tiek ESTT pateiktas prejudicinis sprendimas, tiek ir Konkurencijos Tarybos sprendimas turėtų tapti pagrindu iš esmės peržiūrėti pajėgumų skirstymo taisykles ir nustatyti su ES teise suderinamas prioriteto taisykles.

3.3.2.3. Automatinis tiekėjų įtraukimas į Nepatikimų tiekėjų sąrašą

2023 m. sausio 26 d. ESTT pateikė sprendimą byloje *HCS Baltic ir kiti*³⁶, kuriame paaiškino neprivaldymo tiekėjų pašalinimo iš viešųjų pirkimų procedūrų pagrindo, kai dėl esminių sutarties pažeidimų ankstesnė sutartis su tiekėju buvo nutraukta, taikymą.

Vadinamojoje „Lazdynų baseino“ byloje buvo nagrinėjama situacija, kai perkančioji organizacija Vilniaus miesto savivaldybė dėl esminio sutarties pažeidimo nutraukė rangos sutartį po to, kai pagrindinei jungtinės veiklos partnerei buvo iškelta bankroto byla, o likę rangovai nepajėgė konstruktyviai sutarti dėl tolesnio sutarties vykdymo ir trūkumų ištaisymo. Įsiteisėjus

36 ESTT 2023 m. rugsėjo 2 d. sprendimas byloje *HCS Baltic ir kiti* Nr. C-682/21, ECLI:EU:C:2023:48.

teismo sprendimui, kuriuo konstatuota, kad sutartis nutraukta teisėtai, perkančioji organizacija visus jungtinės veiklos partnerius, solidariai atsakingus už tinkamą sutarties vykdymą, įtraukė į Nepatikimų tiekėjų sąrašą (toliau – NTS). Norėdamos dalyvauti kitose viešųjų pirkimų procedūrose, į sąrašą įtrauktos įmonės turėjo reabilituotis.

Bylą nagrinėjusiam LAT kilo du klausimai. Pirma, ar ūkio subjektų įrašymas į NTS yra savarankiškas sprendimas, kurį galima skųsti, nes formaliai joks atskiras sprendimas nėra priimamas; ir antra, ar tai, kad visi už sutarties vykdymą *de jure* atsakingi grupės nariai automatiškai įtraukiami į NTS, yra suderinama su ES teise, visų pirma joje įtvirtintu reikalavimu situacijas vertinti individualiai.

ESTT iš esmės palaikė LAT prašyme priimti prejudicinį sprendimą išdėstytas abejones dėl nacionalinio teisinio reguliavimo atitikties ES teisei. ESTT nurodė, kad taikant minėtą neprišalimą pašalinimo pagrindą turi būti laikomasi proporcingumo principo. Tai reiškia, kad pašalinimas turi būti laikinas; per šį pašalinimo laikotarpį atitinkamam ūkio subjektui turi būti leista dalyvauti viešojo pirkimo procedūroje, jei jis pateikia įrodymų, jog ėmėsi pakankamų priemonių, kad įrodytų savo patikimumą; ir reikia konkrečiai ir individualiai įvertinti atitinkamo ūkio subjekto elgesį remiantis visais reikšmingais duomenimis. ES teisė nedraudžia ūkio subjektų, padariusių esminį sutarties pažeidimą vykdant ankstesnę viešojo pirkimo sutartį, laikinai (iki trejų metų) įrašyti į informacinę sistemą, kad su šia informacija galėtų susipažinti perkančiosios organizacijos ir kiti viešųjų pirkimų srityje kompetentingi subjektai. Tačiau, prieš įtraukiant į NTS ūkio subjektą, kuris yra grupės, su kuria buvo sudaryta vėliau nutraukta viešojo pirkimo sutartis, narys, turi būti įvertintas jo individualus elgesys. Jei, konkrečiai ir individualiai įvertinus atitinkamo ūkio subjekto elgesį, paaiškėja, kad nustatyti trūkumai atsirado ne dėl jo elgesio ir iš jo nebuvo galima pagrįstai reikalauti daugiau nei jis padarė tiems trūkumams pašalinti, draudžiama jį įtraukti į NTS. Ūkio subjekto teisės nėra užtikrinamos vien suteikiant jam reabilitacijos galimybę – ji savaime nekompensuoja automatinio ūkio subjekto patekimo į atitinkamą sąrašą. Siekdami nepakliūti į NTS, ūkio subjektai gali remtis iš esmės bet kokiais jų sąžiningą elgesį ir patikimumą patvirtinančiais pagrindais nepriklausomai nuo to, ar jie susiję su pačiu ūkio subjektu ar kitais subjektais.

Pasak ESTT, valstybė narė gali numatyti prezumpciją, kad bet kuris ūkio subjektas, *de jure* atsakingas už tinkamą viešojo pirkimo sutarties vykdymą, laikomas prisidėjusiu prie pažeidimų, dėl kurių ta sutartis buvo nutraukta, atsiradimo ar išlaikymo ją vykdant. Vis dėlto tokia prezumpcija turi būti nuginkijama.

Sprendimai įrašyti ūkio subjektus į NTS ir nutraukti sutartį turi būti atskiri. Galimybė pareikšti ieškinį dėl viešojo pirkimo sutarties nutraukimo, dėl kurio ūkio subjektai įtraukti į NTS, jiems nėra veiksminga teisių gynimo priemonė siekiant ginčyti sprendimą įtraukti juos į šį sąrašą ir dėl to iš esmės pašalinti iš būsimų viešojo pirkimo procedūrų; iš tiesų sutarties nutraukimo ir įtraukimo į sąrašą bei pašalinimo iš procedūrų teisėtumas pagal ES teisę gali priklausyti nuo skirtingų aspektų.

Taigi, Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas ir praktika asmenis įtraukti automatiškai

ir neatsižvelgiant į individualų elgesį yra nesuderinami su ES teise.

Vadovaudamasis ESTT sprendimu, LAT patenkino ieškinio reikalavimą ir perkančiosios organizacijos sprendimą dėl bendraieškių įtraukimo į NTS pripažino neteisėtu bei įpareigojo iš naujo atlikti šių subjektų veiksmų vertinimą³⁷. LAT nurodė, kad bendraieškių įrašymas į NTS yra perkančiųjų organizacijų sprendimas, kurio teisėtumui taikoma teisminė kontrolė. Net jei perkančiosios organizacijos nesudaro galimybių veiksmingai užginčyti jų sprendimus dėl įrašymo į NTS, tai turi užtikrinti teismai, atlikdami teisės aiškinimo ir taikymo funkcijas, įtraukiant perkančiųjų organizacijų įpareigojimą atlikti pagal įstatymą neįvykdytą individualaus vertinimo pareigą.

Akcentuotina, kad vykstant teisiniams ginčams ginčo objektu buvęs nacionalinis teisinis reguliavimas buvo pakeistas. Remiantis 2022 m. sausio 1 d. įsigaliojusią Viešųjų pirkimų įstatymo 91 straipsnio redakcija, tiekėjai iš anksto informuojami apie jų būsimą įrašymą į NTS ir jiems suteikiama teisė NTS pateikti savo paaiškinimus apie sutarties vykdymo aplinkybes (91 str. 3 d.), o vienos perkančiosios organizacijos atliktas įrašymas į NTS savaime nesaisto kitos perkančiosios organizacijos, kuri gali tokiam subjektui leisti ad hoc (savo pirkime) pateikti pasiūlymą, t. y. tokį ūkio subjektą iš šio sąrašo de jure išbraukti (46 str. 8 d.). Šis naujas teisinis reguliavimas palengvina ir perkančiųjų organizacijų padėtį, kadangi įtraukimui į NTS pakanka viešojo pirkimo sutarties nutraukimo fakto ir nebereikia laukti, kol tiekėjų prašymus pripažinti atitinkamų sutarčių nutraukimą nepagrįstais priims bylas nagrinėjantys teismai. O informacija, kad atitinkamas ginčas vyksta, lieka tik informacija, nurodoma NTS, nestabdančia perkančiosios organizacijos teisės įtraukti atitinkamą tiekėją į NTS. Tačiau, nepaisant aptartų pozityvių teisėkūros pokyčių šiuo klausimu, ESTT pateikti paaiškinimai išlieka aktualūs, kadangi individualus tiekėjų vertinimas prieš įrašant juos į NTS vis dar nėra atliekamas.

Išvados

Apibendrinant 2023 metais ESTT priimtus prejudicinius sprendimus bylose, kurias inicijavo prašymus pateikę Lietuvos teismai, išskirtinos šios esminės ES teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės, taip pat jų pagrindu padarytos išvados:

1. Apibrėždamas sutarties nuostatų pripažinimo nesąžiningomis vartotojų atžvilgiu pasekmes ESTT akcentavo, kad nacionaliniai teismai turi teisę pripažinti sutartį negaliojančia, net jei dėl to paslaugas pagal sutartį suteikusi šalis (verslininkas) liktų be atlygio. Teismai įgyja teisę pakeisti nesąžiningą sąlygą dispozityvia nacionalinės teisės norma arba kita šalių sutarimu patvirtinta nuostata tik tuo atveju, jei dėl visos sutarties panaikinimo vartotojui galėtų atsirasti ypač nepalankių pasekmių (nebūtinai vien piniginių). Jokiomis aplinkybėmis nacionalinis teismas negali pats savo nuožiūra užpildyti dėl nesąžiningos nuostatos panaikinimo atsiradusios spragos. ESTT sprendimai, aiškinantys vartojimo sutarčių nuostatų pripažinimo

37 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. balandžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-180-469/2023.

nesąžiningomis pasekmėmis, nulėmė kasacinio teismo praktikos pokyčius ir didesnę dėmesį sutarčių sudarymo metu vartotojams suteikiamai informacijai, kuri suteikia galimybę jiems priimti ekonomiškai pagrįstus sprendimus. Tai, kad netinkamai informavimo pareigą atliekantys verslininkai nebegalės tikėtis, jog ginčo su klientu atveju būtų nagrinėsiantys teismai apgins ir jų interesus, nustatydami protingą atlygį už suteiktas paslaugas, didins atgrasomąjį poveikį ir gerins vartotojų teisių apsaugą ne tik sudarant teisinių paslaugų, bet ir kitas paslaugų sutartis, kai atlygis siejamas ne su fiksuota galutine suma.

2. ESTT plačiai aiškino „politinių pažiūrų“ sąvoką spręsdamas, ar prašymą pateikusiam asmeniui suteiktinas pabėgėlio statusas. Pasak ESTT, „politinės pažiūros“ neapsiriboja prieglobsčio prašytojo įsitikinimais, tikėjimu ar pažiūromis, tiesiogiai susijusiomis su politika, bet apima ir „priskiriamas politines pažiūras“, t. y. prieglobsčio prašytojo veiksmus ar neveikimą, kuriuos persekiojimo vykdytojai konkrečiu atveju suvokia kaip prieštaravimą ar pasipriešinimą su jais pačiais ar jų politika susijusioje srityje. Paties prieglobsčio prašytojo veiksmų ar neveikimo tikrieji tikslai ir motyvai lemiamos reikšmės neturi – net ir konkrečios asmeninės naudos siekiu pagrįstas prieglobsčio prašytojo elgesys savaime neeliminuoja galimybės jį kvalifikuoti kaip „politinių pažiūrų“ išraišką, jei jam „politinių“ pobūdį priskiria persekiojimo vykdytojai. Atitinkamai galima konstatuoti, kad šio sprendimo poveikis bus platesnis nei Lietuvos teisėje, kadangi tai pirmasis tokio pobūdžio sprendimas ES, kuriuo pateikiamas „politinių įsitikinimų“ išaiškinimas dėl atvejų, kurie nėra tradiciniai „politinių įsitikinimų“ prasme.
3. Vykdančiosios valstybės narės teismas arba kompetentinga institucija skolininko prašymu gali sustabdyti pagal Europos vykdomojo rašto pažymėjimą atliekamą vykdymo procesą tik esant nepaprastosioms aplinkybėms. Ši sąvoka neapsiriboja *force majeure* tipo situacijomis ir įpareigoja vykdančiosios valstybės teismus ar kompetentingas institucijas suderinti kreditoriaus interesą nedelsiant įvykdyti teismo sprendimą ir skolininko interesą išvengti ypač didelės ir nepataisomos žalos arba sunkiai atitaisomos žalos. Nagrinėdami skolininko prašymą vykdančiosios valstybės teismai ar kompetentingos institucijos negali kaip nors, net ir *prima facie*, vertinti, ar kilmės valstybėje narėje paduotas skolininko skundas arba prašymas yra pagrįsti, tačiau gali reikalauti, kad kreditorius pateiktų garantiją kaip sąlygą, skirtą išimtinai apsauginio pobūdžio vykdymo priemonėms įgyvendinti.
4. ESTT nusprendė, kad nekilnojamojo turto kadastro ir registro taisyklės nereglamentuojamos, priklauso valstybių narių kompetencijai ir nėra harmonizuotos reglamentu, sukuriančiu Europos paveldėjimo pažymėjimą. Todėl, esant paveldėjimo ir nekilnojamojo turto registruotųjų teisės skirtumams ES valstybėse narėse, kompetentingos institucijos bus priverstos bendradarbiauti tam, kad galėtų surinkti ir patikrinti informaciją, esančią kitos ES valstybės narės registruose, ir ją nurodyti Europos paveldėjimo pažymėjime, nors ir laikytų tokią nurodymą nesuderinamu su konkrečios valstybės paveldėjimo teise tam, kad nesukliudytų paveldėtojams veiksmingai naudotis šiuo instrumentu ir įregistruoti savo teises kitoje

valstybėje narėje. Atitinkamai Lietuvos notariai, išduodantys Europos paveldėjimo pažymėjimus, turėtų atkreipti dėmesį į tai, kad jiems gali tekti šiuose dokumentuose pateikti ir papildomą informaciją, jei jos poreikį nulemtų vykdymo vietos valstybės narės registrų teisės normos.

5. ESTT didžioji kolegija pirmą kartą sprendė teisinės atsakomybės, kylančios dėl asmens duomenų naudojimo pasitelkiant dirbtinio intelekto įrankius, klausimą.

ESTT paaiškino, kad „duomenų valdytoju“ laikomas asmuo, kuris, siekdamas savo tikslų, daro įtaką asmens duomenų tvarkymui ir dėl to dalyvauja nustatant tokio tvarkymo tikslus ir būdus. Toks asmuo yra atsakingas ne tik už bet kokią savo paties atliekamą asmens duomenų tvarkymą, bet ir už tvarkymą, atliekamą jo vardu. Todėl Nacionalinis visuomenės sveikatos centras, nors jis pats netvarkė asmens duomenų, nedavė aiškaus sutikimo atlikti konkrečių tokio tvarkymo veiksmų arba padaryti jo užsakymu sukurtą mobiliąją programėlę viešai prieinamą ir vėliau neįsigijo šios mobiliosios programėlės, gali būti pripažintas „duomenų valdytoju“, nebent prieš padarant šią programėlę viešai prieinamą būtų aiškiai išreiškęs nepritarimą tokiam veiksmui ir jo nulemtam asmens duomenų tvarkymui.

Tam, kad asmenys galėtų būti laikomi bendrais duomenų valdytojais, nereikia, kad jie būtų sudarę susitarimą dėl nagrinėjamų asmens duomenų tvarkymo tikslų ir priemonių nustatymo arba susitarimu nustatę bendro duomenų valdymo sąlygas. Šį pripažinimą lemia jau vien kelių subjektų dalyvavimas nustatant duomenų tvarkymo tikslus ir priemones.

ESTT taip pat pirmą kartą pateikė išsamias administracinių baudų skyrimo duomenų valdytojams gaires. Pagal jas: pirma, ES valstybės narės neturi jokios diskrecijos nustatyti administracinių baudų taikymo pagal BDAR sąlygas, taip pat ir susijusias su subjektų kalte; antra, administracinė nuobauda gali būti skirta tik esant duomenų valdytojo kaltei; ir trečia, jis atsako už asmens duomenų tvarkymo veiksmus, kuriuos jo vardu atlieka duomenų tvarkytojas, išskyrus atvejus, kai atlikdamas tokius veiksmus duomenų tvarkytojas tvarko duomenis savo tikslais arba tokiu būdu, kuris nesuderinamas su duomenų valdytojo nustatyta duomenų tvarkymo sistema ar tvarka, arba taip, kad negalima pagrįstai manyti, jog duomenų valdytojas tam pritarė.

Minėtais išaiškinimais ESTT toliau plėtoja nacionaliniams teismams ir institucijoms teikiamas gaires, užtikrinančias BDAR veiksmingumą ir geresnę asmens duomenų apsaugą ES mastu ir už ES ribų, kiek šis reguliavimas turi ekstrateritorinį poveikį.

6. ESTT pripažino, kad Kriminalinės žvalgybos įstatyme numatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį kriminalinės žvalgybos tyrimo metu surinkti duomenys vėliau gali būti naudojami tiriant korupcinio pobūdžio tarnybinius nusižengimus, nesuderinamas su ES teise. Duomenys, saugomi ir pateikti kompetentingoms institucijoms siekiant kovoti su sunkiais nusikaltimais, itin suvaržo asmenų teises ir šis suvaržymas pateisinamas tik svarbesniu tikslu – kova su sunkiais nusikaltimais ir didelės grėsmės visuomenės saugumui prevencija. Perduodant tokius duomenis kitokio pobūdžio nusižengimams tirti būtų pažeista Direktyvoje dėl

privatumo ir elektroninių ryšių nustatyta tikslų hierarchija. Šis ESTT sprendimas, dėl kurio teks keisti Kriminalinės žvalgybos įstatymą, skirtas nepagrįstiems ir neproporcingiems asmens teisių suvaržymams mažinti, kai vienu tikslu ir teisiniu pagrindu renkami duomenys vėliau panaudojami kitiems tikslams. Taip parodoma, kad asmens teisių apsauga išlieka esminiu prioritetu, o ne itin sunkiems nusikaltimams užkardyti turėtų būti pasitelkiamos kitokio pobūdžio priemonės.

7. Vertindamas prioriteto taisyklės, taikomas skirstant vežėjams geležinkelių infrastruktūros pajėgumus esant perpildytai infrastruktūrai, ESTT konstatavo, kad jomis diskriminuojami į rinką norintys įeiti nauji vežėjai. Nors pirmumas teikiamas pareiškėjui, naudosiančiam pajėgumus intensyviau, neva siekiant efektyviau išnaudoti ribotą išteklių, ESTT nuomone, šį tikslą galima pasiekti nediskriminuojant, o atsižvelgiant į ankstesnę skirtų pajėgumų panaudojimą ir renkant mokestį už skirtus, bet nepanaudotus pajėgumus. Ši galimybė, pasak ESTT, nebuvo išnaudojama – priešingai, rinkos senbuviui buvo suteikiami pajėgumai, kurių beveik 40 proc. jis neišnaudodavo, o dėl planuoto veiksmingesnio panaudojimo jo naujai būdavo taikoma prioriteto taisyklė. Be to, infrastruktūros valdytojas privalo efektyviau išnaudoti konkuruojančių paraiškų derinimo procedūrą ir atsižvelgti į šioje procedūroje vengiančių dalyvauti pareiškėjų elgesį priimant sprendimus jų nenaudai. Šis ESTT sprendimas kartu su Konkurencijos tarybos sprendimu turėtų paskatinti reguliacinius pokyčius, padėsiančius atverti Lietuvos geležinkelių rinką naujiems vežėjams, o sykiu ir konkurencingesnėms šio sektoriaus paslaugoms.
8. ESTT nesuderinamu su ES teise pripažino ir Viešųjų pirkimų įstatyme įtvirtintą reguliavimą, pagal kurį visi už sutarties vykdymą *de jure* atsakingi grupės nariai automatiškai įtraukiami į Nepatikimų tiekėjų sąrašą neatliekant individualaus jų elgesio vertinimo. Pasak ESTT, šių tiekėjų teisės nėra užtikrinamos jiems suteikiant reabilitacijos galimybę. Valstybė narė gali numatyti prezumpciją, kad bet kuris tiekėjas, *de jure* atsakingas už tinkamą viešojo pirkimo sutarties vykdymą, laikomas prisidėjusiu prie pažeidimų, dėl kurių ta sutartis buvo nutraukta, atsiradimo ar išlaikymo ją vykdant. Vis dėlto tokia prezumpcija turi būti nugrinčiama. Jau šios bylos nagrinėjimas ESTT pagreitino teisėkūros pokyčius Lietuvoje – pakeistas įtraukimo į Nepatikimų tiekėjų sąrašą reguliavimas, tačiau tolesnių pokyčių, užtikrinsiančių individualų atvejo vertinimą, vis dar laukiama.

Preliminary Rulings of the CJEU in 2023 Based on Questions Referred by Lithuanian Courts

Mykolas Romeris University Law School

International and EU Law Institute

Dr. Vitalija Tamavičiūtė

E-mail: v.tamaviciute@mruni.eu

DOI: 10.13165/LT-23-01-15

Summary. *This article analyses cases examined by the Court of Justice of the European Union (CJEU) in 2023 that were initiated by Lithuanian courts through the cooperation institute established in Article 267 of the Treaty on the Functioning of the European Union. Out of ten cases examined from this period, five were initiated by the Supreme Administrative Court of Lithuania, four by the Supreme Court of Lithuania, and one by the Vilnius Regional Administrative Court.*

In the requests submitted by these national courts to render a preliminary ruling, clarification was sought regarding unfair terms in consumer contracts and the consequences of their nullification, the granting of refugee status based on the applicant's political beliefs, the possibility of using data obtained during criminal surveillance for investigating acts of corruption, the ability to impose administrative fines on data controllers without their fault under the General Data Protection Regulation, the scope of competence of national institutions and courts when applying the European Certificate of Succession and the European Enforcement Order, the automatic inclusion of individuals in the List of Unreliable Suppliers in public procurement procedures, and other topics. The complexity of the issues raised by Lithuanian national courts and the questions posed for clarification is evident, as nine out of ten cases were accompanied by opinions from Advocates General, and one case was heard by the Grand Chamber of the CJEU.

The aim of this article is to evaluate, using the descriptive and case analysis methods, the areas of legal improvement as identified by the CJEU in 2023.

Keywords: *references of Lithuanian courts for preliminary rulings; Article 267 of the Treaty on the Functioning of the European Union; unfair terms in consumer contracts; political opinion; List of Unreliable Suppliers; railway infrastructure capacity; General Data Protection Regulation; data controller's liability.*